

**НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ БІОРЕСУРСІВ
І ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ УКРАЇНИ**

Економічний факультет

ПОГОДЖЕНО
Декан економічного факультету

_____ Андрій МУЗИЧЕНКО
(підпис)
« ____ » _____ 2025 р.

ДОПУСКАЄТЬСЯ ДО ЗАХИСТУ
Завідувач кафедри економіки

_____ Вікторія БАЙДАЛА
(підпис)
« ____ » _____ 2025 р.

МАГІСТЕРСЬКА КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

**на тему «Економічна ефективність виробництва молока у
сільськогосподарських підприємствах»**

Спеціальність

051 «Економіка»
(код і назва)

Освітня програма

Економіка підприємства
(назва)

Орієнтація освітньої програми

освітньо-професійна
(освітньо-професійна або освітньо-наукова)

Гарант освітньої програми
к.е.н., доцент

_____ **Тетяна ГУЦУЛ**
(підпис)

**Керівник кваліфікаційної
магістерської роботи**
к.е.н., доцент

_____ **Олена ЧЕРЕДНІЧЕНКО**
(підпис)

Виконав

_____ **Роман СТАСЮК**
(підпис)

КИЇВ – 2025

НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ БІОРЕСУРСІВ
І ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ УКРАЇНИ

Економічний факультет

ЗАТВЕРДЖУЮ

Завідувач кафедри економіки
д.е.н., проф. _____ Вікторія БАЙДАЛА

" ____ " _____ 2024 р.

ЗАВДАННЯ
ДО ВИКОНАННЯ МАГІСТЕРСЬКОЇ КВАЛІФІКАЦІЙНОЇ РОБОТИ
ЗДОБУВАЧУ

Стасюку Роману Олександровичу

(прізвище, ім'я, по батькові)

Спеціальність **051 Економіка**

Освітня програма **Економіка підприємства**

Орієнтація освітньої програми **Освітньо-професійна**

Тема магістерської кваліфікаційної роботи: **«Економічна ефективність виробництва
молока у сільськогосподарських підприємствах»**

Затверджена наказом ректора НУБіП України від **16 жовтня 2024 р. №1853 «С»**

Термін подання завершеної роботи на кафедру _____

Вихідні дані до магістерської кваліфікаційної роботи: законодавчі та нормативні акти України, офіційні дані Державної служби статистики України, фінансові річні звіти АПНВП «Візит», праці вітчизняних і зарубіжних вчених з проблем формування економічного забезпечення ефективного виробництва молока, власні спостереження автора

Перелік питань, що підлягають дослідженню:

1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ ОСНОВИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕФЕКТИВНОГО ВИРОБНИЦТВА МОЛОКА
2. АНАЛІЗ СУЧАСНОГО СТАНУ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕФЕКТИВНОГО ВИРОБНИЦТВА МОЛОКА У АПВНП «ВІЗИТ»
3. ШЛЯХИ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ВИРОБНИЦТВА МОЛОКА В АПВНП «ВІЗИТ»

Дата видачі завдання "16" жовтня 2024 р.

Керівник магістерської кваліфікаційної роботи _____ Олена ЧЕРЕДНІЧЕНКО

Завдання прийняв до виконання _____ Роман СТАСЮК

РЕФЕРАТ

Магістерська кваліфікаційна робота на тему «Економічна ефективність виробництва молока у сільськогосподарських підприємствах» викладена на 86 сторінках друкованого тексту, включає 23 таблиці і 17 рисунків. Робота складається зі вступу, трьох розділів і висновків. Для написання магістерської роботи використано 62 літературних джерела.

Актуальність досліджуваної теми: виробництво молока є одним із ключових сегментів аграрного сектору України, оскільки забезпечує продовольчу безпеку держави та формує значну частку доходів сільськогосподарських підприємств. У сучасних умовах розвитку ринку молока спостерігається посилення конкуренції, зростання вимог до якості продукції, необхідність дотримання міжнародних стандартів та раціонального використання виробничих ресурсів.

Метою дослідження є узагальнення теоретичних основ та формування практичних рекомендацій щодо підвищення ефективності виробництва молока у сільськогосподарських підприємствах.

Об'єктом дослідження є процес ефективного виробництва молока у сільськогосподарських підприємствах.

Предметом дослідження є сукупність теоретичних, методичних, організаційно-економічних основ ефективного виробництва молока у сільськогосподарських підприємствах.

Методи дослідження: діалектичний та абстрактно-логічний, системний підхід, економічного і статистичного аналізу, графічний метод, аналіз, синтез.

Ключові слова: ЕФЕКТИВНІСТЬ ВИРОБНИЦТВА МОЛОКА, ПРОДУКТИВНІСТЬ КОРІВ, КОРМОВА БАЗА, ГЕНЕТИЧНИЙ ПОТЕНЦІАЛ СТАДА, ІНТЕНСИФІКАЦІЯ ВИРОБНИЦТВА, ІННОВАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ У МОЛОЧНОМУ СКОТАРСТВІ.

ЗМІСТ

ВСТУП	6
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ ОСНОВИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕФЕКТИВНОГО ВИРОБНИЦТВА МОЛОКА	9
1.1. Поняття та сутність економічної ефективності виробництва	9
1.2. Особливості виробництва молока та загальні тенденції розвитку галузі молочного скотарства	17
1.3. Методичні підходи щодо визначення ефективності виробництва молока	26
Висновки до розділу 1	31
РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ СУЧАСНОГО СТАНУ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕФЕКТИВНОГО ВИРОБНИЦТВА МОЛОКА У АПВНП «ВІЗИТ»	32
2.1. Організаційно-економічна характеристика АПВНП «Візит»	32
2.2. Динаміка розвитку виробництва молока в АПВНП «Візит»	40
2.3. Оцінка досягнутого рівня економічної ефективності виробництва молока в АПВНП «Візит»	45
Висновки до розділу 2	52
РОЗДІЛ 3. ШЛЯХИ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ВИРОБНИЦТВА МОЛОКА В АПВНП «ВІЗИТ»	53
3.1. Прогнозування виробництва молока в АПВНП «Візит» в умовах сучасних викликів	53
3.1. Формування системи ефективного виробництва молока в АПВНП «Візит» на інноваційній основі	58
3.2. Оптимізація раціонів годівлі як чинник підвищення ефективності виробництва молока в АПВНП «Візит»	66
Висновки до розділу 3	75
ВИСНОВКИ	77
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	80

ВСТУП

Актуальність теми. Виробництво молока є одним із ключових сегментів аграрного сектору України, оскільки забезпечує продовольчу безпеку держави та формує значну частку доходів сільськогосподарських підприємств. У сучасних умовах розвитку ринку молока спостерігається посилення конкуренції, зростання вимог до якості продукції, необхідність дотримання міжнародних стандартів та раціонального використання виробничих ресурсів. Водночас галузь стикається з низкою проблем, серед яких – зниження поголів'я великої рогатої худоби, зростання собівартості кормів і енергоносіїв, нестача інвестицій та технологічне відставання значної частини виробників.

За умов воєнних викликів та структурних трансформацій економіки зростає потреба у підвищенні ефективності використання наявних ресурсів, модернізації виробничих процесів і впровадженні інноваційних технологій у тваринництві. Це зумовлює необхідність оцінювання економічної ефективності виробництва молока з урахуванням факторів, що впливають на продуктивність стада, собівартість продукції та рівень прибутковості підприємства.

Тому дослідження економічної ефективності виробництва молока є на часі, оскільки його результати дозволяють обґрунтувати напрями оптимізації витрат, підвищення конкурентоспроможності продукції та забезпечення сталого розвитку молочної галузі сільськогосподарських підприємств.

Проблеми та питання щодо ефективності виробництва продукції та молока зокрема знайшли відображення у працях вітчизняних та зарубіжних вчених та дослідників: Бовкун А.О. [3], Бондаренко В.М. [4], Омеляненко О.О. [4], Величко А.Є. [7], Кухарук Р.М. [7], Маслова І.В. [7], Пухлякова М.В. [7], Величко Є. [8], Супрун О. [8], Вовчок С.В. [9], Герасимчук Н.А. [10], Кирлик Н.Ю. [10], Штулер І.Ю. [10], Степасюк Л.М. [10], Тітенко З.М. [10], Донець Л.Я. [12], Родіна О.В. [12], Курбацька Л.М. [12], Ейфеел А. [13], Гусятинська О. [13], Сусол Р. [13], Ільчук М.М. [19], Козак О.А. [25], Корман І.І. [28], Лементовська

В.А. [28], Семенда О.В. [28], Місюк М.В. [33], Заходим М.В. [33], Мудрак Р.П. [38], Ужва А.М. [53] та інші.

Проте, у теоретичному та методологічному аспектах залишаються недостатньо вивченими проблеми підвищення ефективності виробництва молока в умовах воєнного стану.

Метою магістерської кваліфікаційної роботи є узагальнення теоретичних основ та формування практичних рекомендацій щодо підвищення ефективності виробництва молока в сільськогосподарських підприємствах.

Для досягнення мети в магістерській кваліфікаційній роботі були визначені завдання:

- узагальнити поняття та сутність економічної ефективності виробництва;
- визначити особливості виробництва молока та загальні тенденції розвитку галузі молочного скотарства;
- вивчити методичні підходи щодо визначення ефективності виробництва молока;
- розглянути організаційно-економічну характеристику АПВНП «Візит»;
- дослідити динаміку розвитку виробництва молока в АПВНП «Візит»;
- здійснити оцінку досягнутого рівня економічної ефективності виробництва молока в АПВНП «Візит»;
- розробити прогнози виробництва молока в АПВНП «Візит» в умовах сучасних викликів;
- сформулювати систему ефективного виробництва молока в АПВНП «Візит» на інноваційній основі;
- запропонувати оптимізований раціон годівлі як чинник підвищення ефективності виробництва молока в АПВНП «Візит».

Об'єктом дослідження є процес ефективного виробництва молока у сільськогосподарських підприємствах.

Предметом дослідження є сукупність теоретичних, методичних, організаційно-економічних основ ефективного виробництва молока у сільськогосподарських підприємствах.

Методи дослідження. Для досягнення мети були використані такі методи: аналізу та синтезу при вивченні наукових підходів, законодавства та економічних теорій щодо ефективності виробництва; абстрагування та узагальнення при формуванні основ ефективності виробництва молока; статистичний аналіз для оцінки показників ефективності виробництва; порівняльний метод при проведенні аналізу ефективності виробництва молока з конкурентами; графічний при наочному відображенні результатів ефективного виробництва молока.

При написанні магістерської кваліфікаційної роботи використовували такі *джерела інформації*: нормативно-правові та законодавчі документи державних органів влади, дані Державної служби статистики України, наукові статті та фахові журнали, монографії, підручники та посібники з питань ефективності виробництва, Інтернет-ресурси.

Особистий внесок здобувача. Магістерська кваліфікаційна робота є результатом самостійного дослідження. Результати та висновки, викладені в магістерській кваліфікаційній роботі, отримані особисто автором.

Апробація результатів. Економічна ефективність виробництва молока у сільськогосподарських підприємствах. Економічні дні – 2025: матеріали II Всеукраїнської науково-практичної конференції молодих вчених та студентів, 10 квітня 2025 р. Київ: НУБіП України, 2025. С. 307-309. [Збірник тез Економ дні 2025.pdf - Google Диск](#).

Обсяг і структура кваліфікаційної магістерської роботи. Кваліфікаційна магістерська робота містить: вступ, три розділи, висновки, список використаних джерел із 62 найменувань. Робота містить 23 таблиці та 17 рисунків. Основний зміст магістерської кваліфікаційної роботи викладений на 86 сторінках комп'ютерного тексту.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ ОСНОВИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕФЕКТИВНОГО ВИРОБНИЦТВА МОЛОКА

1.1. Поняття та сутність економічної ефективності виробництва

Економічна ефективність виробництва – це комплексна характеристика результативності використання ресурсів підприємства (трудових, матеріальних, фінансових та виробничих) з метою отримання максимально можливого результату при мінімальних витратах. Іншими словами, вона показує, наскільки раціонально та вигідно підприємство організовує виробничий процес.

Основна ідея полягає у співвідношенні результатів виробництва (випуск продукції, виручка, прибуток) та витрат ресурсів (сировина, праця, капітал). Чим більше результатів отримано при менших витратах – тим вища економічна ефективність [19].

Ефективність виробництва розглядається як економічна категорія, що відображає комплекс умов функціонування виробничих сил і виробничих відносин, які у своїй сукупності забезпечують процес розширеного відтворення. Специфіка ефективності аграрного виробництва визначається рівнем раціонального використання землі як основного засобу виробництва, а також інших матеріальних і трудових ресурсів [22].

Проблематика ефективності традиційно посідає ключове місце в наукових дослідженнях, що зумовлено прямим впливом рівня ефективності виробництва на темпи соціально-економічного розвитку. Ефективність виробництва виступає узагальнюючим показником результативності суспільного відтворення, який характеризує співвідношення обсягу створених суспільно корисних благ і сукупних витрат праці на їх виготовлення [29].

Визначення економічної ефективності нерозривно пов'язане з поняттям ефекту. Під ефектом (від лат. *effectus* – результат, наслідок) розуміють кінцевий підсумок певної діяльності. Наприклад, результатом згодовування кормів у тваринництві є приріст живої маси. Проте сам по собі отриманий ефект не характеризує економічної доцільності відповідного заходу. Таким чином, лише

кількісного результату недостатньо для висновку про раціональність використання ресурсів – необхідно оцінювати співвідношення між досягнутим результатом і витратами, що забезпечили його отримання [29].

Л. М. Степасюк у своїх дослідженнях підкреслює, що рівень ефективності безпосередньо визначається співвідношенням отриманого ефекту та витрат, понесених на його досягнення. На її думку, саме порівняння результату з обсягом використаних ресурсів дає змогу кількісно оцінити ефективність виробничої діяльності [49].

Отже, ефективність відображає величину результату, отриманого на одиницю витрачених ресурсів. Водночас слід зазначити, що залежно від сфери діяльності зміст поняття «ефект» може змінюватися, так само як і видова структура ресурсів, що використовуються для його досягнення. Проте будь-яке співвідношення ефекту та витрат дає можливість охарактеризувати рівень ефективності виробництва.

Згідно з позицією М. М. Ільчука, Л. Л. Ковалевської, І. В. Кривов'язюк, ефект може виражатися приростом національного доходу, чистого прибутку, обсягів виробленої продукції, а також зниженням собівартості продукції, виконаних робіт чи наданих послуг. Крім того, результатом соціального ефекту виступає покращення умов праці, збереження довкілля та охорона здоров'я населення. Таким чином, автори підкреслюють, що ефект має як економічний, так і соціальний вимір, відповідно розрізняють економічну та соціальну ефективність [19, 22].

Ковалевська Л. Л. та Кривов'язюк І. В. визначають економічну ефективність як досягнення максимально можливих результатів за умов мінімізації витрат праці, тобто як співвідношення корисного результату (ефекту) до сукупних витрат, необхідних для його отримання [22].

У практичній діяльності економічну ефективність оцінюють на різних рівнях організації виробництва. Так, Рогач С. М., Суліма Н. М. та Гуцул Т. А. [45] виділяють такі рівні ефективності суспільного виробництва: загальноекономічний (народногосподарський) рівень; галузевий рівень (як щодо

сільського господарства в цілому, так і окремих його підгалузей, підприємств та їх структурних підрозділів і працівників); а також рівень ефективності використання окремих факторів виробництва (трудових ресурсів, засобів виробництва, земельних угідь, систем землеробства і тваринництва тощо).

На думку Юхименка П. І., Шуста О. А. та Димань Т. М. [59], доцільно застосовувати більш узагальнену класифікацію рівнів ефективності, а саме: народногосподарський, регіональний та госпрозрахунковий рівні. При цьому особливе значення має саме госпрозрахунковий рівень, оскільки підприємства виступають центральною ланкою системи господарських взаємовідносин. Мельник Л. Г. [32] наголошує, що госпрозрахункові та комерційні форми організації взаємовідносин підприємств агропромислового комплексу найбільшою мірою відповідають вимогам ринкової економіки. Вона підкреслює, що першочергового значення набувають економічні інтереси виробників сільськогосподарської продукції та підприємств-переробників, на основі яких повинні формуватися їх взаємовідносини.

На необхідність узгодження діяльності аграрних підприємств із запитами споживачів звертає увагу Мазур К. В. та Кубай О. Г. [32]. Дослідниця зазначає, що ефективність виробництва слід розглядати у двох аспектах: з позиції задоволення потреб загальнодержавного (народногосподарського) критерія та з позиції відповідності вимогам ефективності функціонування агропромислового комплексу як результату взаємодії його організаційно-господарських ланок.

Рогач С. М. та Суліма Н. М. [45] підкреслюють, що економічна ефективність характеризує співвідношення результатів виробництва і витрат на їх досягнення, тобто означає одержання більш високих результатів за незмінних витрат або забезпечення певного результату при зниженні витрат. З цієї позиції ефективність відображає ступінь реалізації виробничого потенціалу. Аналогічної точки зору дотримується Степасюк Л. М., яка визначає ефективність як відношення отриманого результату до виробничих витрат, що характеризує рівень корисної трансформації ресурсів у кінцеву продукцію [49].

Ткачук В. А. та Рогач С. М., вважають, що економічна ефективність виробництва відображає пропорції між суспільством в цілому, окремими галузями та виробничими колективами, тобто характеризує взаємозв'язок інтересів різних рівнів економічної системи [51].

В економічній літературі категорія ефективності здебільшого розглядається через призму раціонального використання виробничих сил. З позиції її вимірювання сутність, критерії та система показників ефективності визначаються на основі теорії відтворення. Такий підхід передбачає урахування елементів виробничого процесу (виробничих сил і виробничих відносин), стадій розширеного відтворення (виробництво, розподіл, обмін і споживання) та безперервності функціонування виробництва.

Підприємство є складною системою, що поєднує різноманітні структурні елементи, між якими існують стійкі взаємозв'язки. Як зазначає Юхименко П. І. та Шуст О. А., [59], сільськогосподарське підприємство включає технологічну, економічну та соціальну підсистеми, що й зумовлює багаторівневість прояву ефективності.

Технологічна ефективність відображає функціонування аграрного виробництва як системи, що охоплює виробничі ресурси, технологію та організацію виробничих процесів. Її критерієм виступає рівень освоєння технологічної системи ведення господарства, що виражається через показники урожайності та продуктивності.

Економічна ефективність характеризує результативність функціонування економічного механізму господарювання та спрямована на забезпечення оптимального функціонування технологічної підсистеми і розвиток соціальної. Основними критеріями економічної ефективності виступають можливість самофінансування, отримання прибутку, фінансова стійкість і платоспроможність підприємства.

При цьому Лисак О.І., Андреева Л.О., Болтянська Л.О. вважають недоцільним розмежування категорій «економічна ефективність» і «соціальна ефективність», наголошуючи на їх органічному взаємозв'язку, оскільки

виробничі результати та соціальні наслідки є взаємозалежними і невіддільними [29].

Особливості формування ефективності в сільському господарстві значною мірою зумовлені впливом біологічних факторів виробництва. На думку Ільчука М. М. [19], ключова специфіка аграрного виробництва полягає у використанні землі як основного засобу виробництва. Родючість ґрунту визначається природними умовами й тісно пов'язана з розвитком рослинних та тваринних організмів. Це вимагає застосування технологій, які забезпечують оптимальне поєднання факторів з метою досягнення найвищої продуктивності. Водночас використання біологічних факторів зумовлює несинхронність робочого часу та періоду виробництва, що формує сезонний характер аграрного виробництва.

Таким чином, поняття ефективності є багатогранною економічною категорією, що використовується в усіх сферах народного господарства, зокрема й у тваринництві. Аналіз теоретичних підходів свідчить, що ефективність необхідно розглядати з урахуванням виробничо-економічних і соціально-економічних аспектів, на які впливають як зовнішні, так і внутрішні фактори. Оцінювання ефективності здійснюється на мікро- та макрорівнях на основі системи узагальнюючих показників. Загальний критерій економічної ефективності полягає у досягненні максимального корисного результату у виробництві тваринницької продукції за умови раціонального використання наявних ресурсів (рис. 1.1).

Враховуючи диференційовану якість земельних угідь та варіативність погодних і кліматичних умов, за однакових трудових витрат і при інших незмінних виробничих параметрах господарства можуть отримувати різні обсяги продукції. У зв'язку з цим оцінювання результативності виробництва доцільно здійснювати не за один рік, а на основі середніх показників за трирічний або п'ятирічний період.

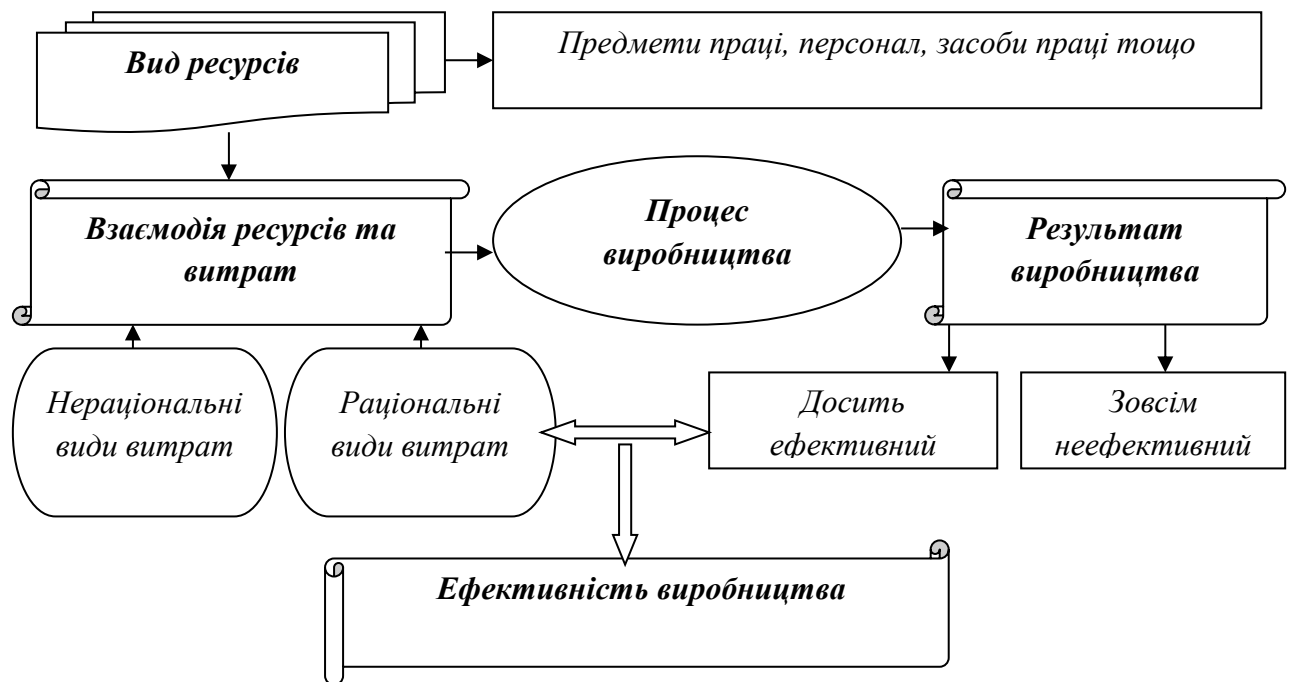

Рис. 1.1. Блок-схема формування ефективності з урахуванням раціонального використання ресурсів

Джерело: сформовано за даними [29]

Схожа ситуація спостерігається і при визначенні економічної ефективності діяльності підприємств переробної галузі. Єдина загальноприйнята методика оцінювання ефективності промислового виробництва на сьогодні відсутня. Аналіз результативності таких підприємств здійснюється на кількох рівнях: з позиції економічних інтересів трудового колективу, інтересів населення території, на якій функціонує підприємство, а також з позиції загальнодержавних потреб і пріоритетів. Подібна багаторівнева система оцінки має певний соціальний зміст.

В умовах ринкової економіки першочергового значення набуває задоволення потреб кінцевого споживача, що підкреслює Мазур К.В. та Кубай О.Г. [31]. Подібну позицію підтримує Мельник Л. Г., який зазначає, що суспільні суб'єкти одночасно виступають і виробниками, і споживачами, тому саме споживча оцінка є найбільш об'єктивною [32].

Критерієм ефективності Мельник Л.Г. вважає «ступінь реалізації комплексу вимог, які суспільство висуває до кінцевих результатів» [22]. Аналогічно Мудрак Р.П. визначає економічну ефективність виробництва як соціально-економічну категорію, що проявляється у зростанні виробничих і фінансових результатів відносно використаних ресурсів і загальних суспільних затрат [38].

Згідно з позицією Степасюк Л. М. [49], рівень ефективності виробництва молока значною мірою визначається накопиченим ресурсним потенціалом та здатністю максимально повно його використовувати. Ключовими аспектами вимірювання ефективності вона вважає:

- приведення цін до рівня суспільно необхідних витрат праці;
- визначення індивідуальних результатів праці кожного виробничого підрозділу, оскільки товарна продукція містить результати діяльності інших підприємств;
- удосконалення підходів до врахування економії уречевленої праці.

Основним інтегральним критерієм економічної ефективності, на його думку, слід вважати рівень продуктивності праці, при цьому розрахунки мають враховувати як живу працю, так і уречевлену.

Сучасний рівень виробництва молока в Україні протягом останніх років не забезпечує потреб населення у молочній продукції відповідно до науково обґрунтованих норм її споживання, що становлять 380-400 кг на одну особу на рік. За умов кризового стану молочного підкомплексу теоретичну категорію «ефективність» доцільно розглядати як багатокomпонентне поняття, що формується під впливом комплексу організаційних, економічних, технологічних, технічних, біологічних та управлінських факторів.

Формування рівня ефективності виробництва молока обумовлюється низкою факторів, згрупованих за функціональним призначенням, а саме: організаційно-управлінськими, біологічними, технічними, технологічними та економічними (рис. 1.2).

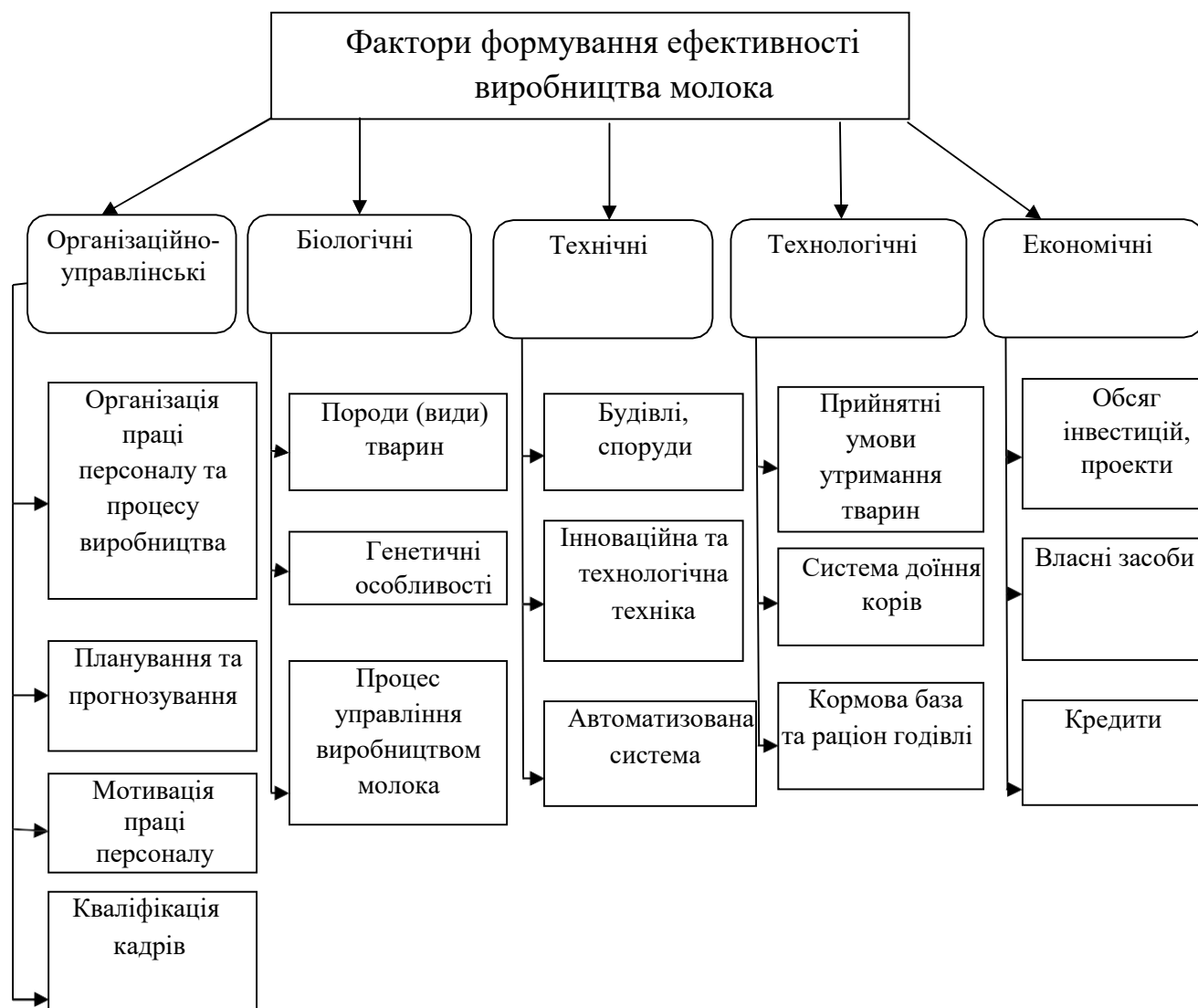

Рис. 1.2. Фактори формування ефективності виробництва молока

Джерело: сформовано за даними [49]

Економічну результативність діяльності переробного підприємства доцільно оцінювати з позиції зіставлення фактично досягнутого ефекту з потенційно можливим його рівнем, виходячи з наявного виробничого потенціалу та рівня його використання. Функціонування підприємства розглядається як динамічний процес відтворення, розвитку та раціонального залучення ресурсних можливостей. Ефективність підприємств молокопереробної галузі значною мірою визначається збалансованістю між наявними виробничими потужностями та обсягами сировинної бази, що передбачає доцільність створення нових

виробничих об'єктів лише за умов реальної потреби та забезпеченості ресурсами.

Запропоноване групування факторів формування економічної ефективності дає змогу всебічно проаналізувати кожен критерій впливу на результативність функціонування молочного підкомплексу. За таких умов рівень економічної ефективності виробництва молока визначається кінцевими результатами господарювання, тобто досягненням максимально можливого обсягу виробництва продукції при мінімізації витрат живої та уречевленої праці.

Отже, оцінювання ефективності пропонується здійснювати поетапно на кожному рівні дослідження з урахуванням: організаційно-правової форми підприємства, рівня його спеціалізації, застосовуваних технологій, стану та результативності виробничої діяльності молочних комплексів, рівня використання ресурсного потенціалу, якості кінцевої продукції, ефективності логістичного забезпечення, а також інвестиційної привабливості та кредитоспроможності підприємства.

1.2. Особливості виробництва молока та загальні тенденції розвитку галузі молочного скотарства

Розглянемо основні особливості економічної ефективності виробництва молока, які характеризують специфіку цієї галузі та впливають на результативність діяльності сільськогосподарських підприємств (рис. 1.3).

1. Висока матеріаломісткість та трудомісткість виробництва. Виробництво молока потребує значних витрат кормів, енергоресурсів, праці обслуговуючого персоналу, ветеринарного забезпечення. Висока частка змінних витрат зумовлює залежність рівня собівартості від організації годівлі й умов утримання тварин.

2. Вирішальна роль якості кормової бази. Продуктивність корів та рівень собівартості виробництва прямо залежать від структури раціону, поживності кормів і технології їх заготівлі. Оптимальна кормова база формує стабільність надоїв та знижує витрати на одиницю продукції.

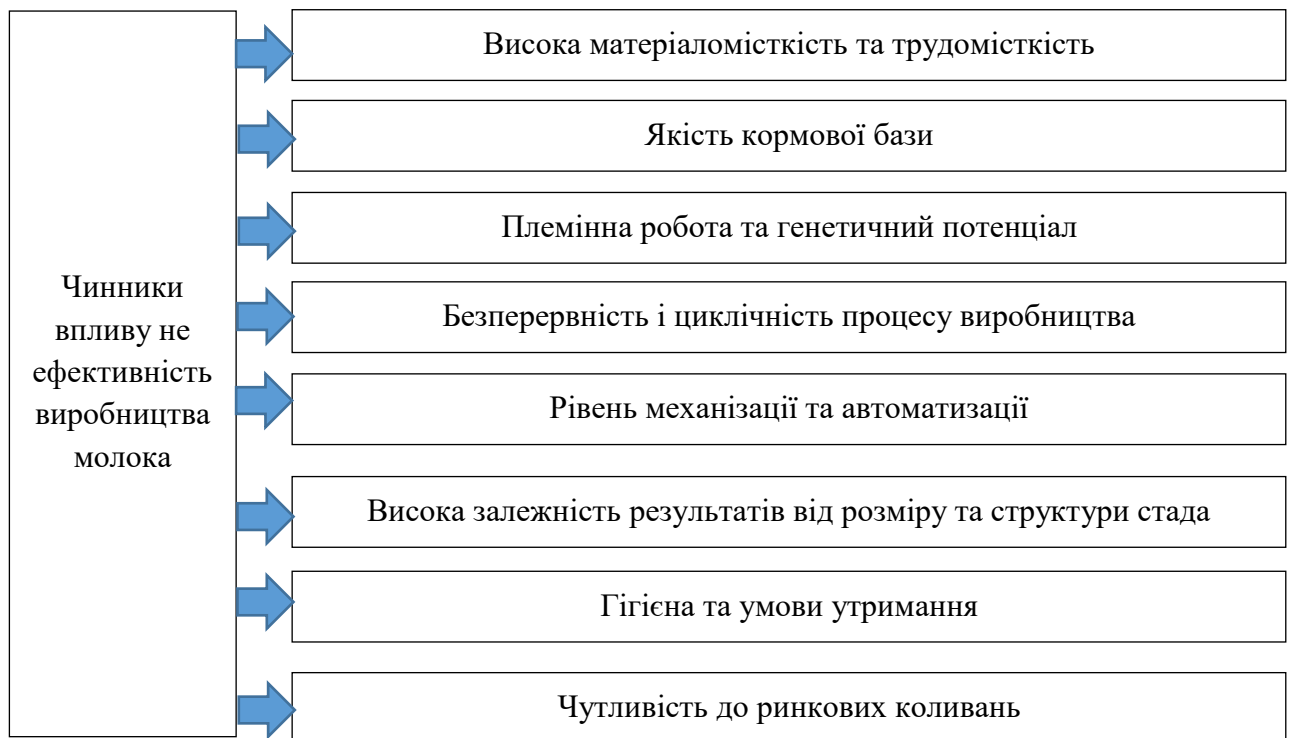

Рис. 1.3. Чинники впливу на ефективність виробництва молока

Джерело: сформовано за даними [49]

3. Фактор племінної роботи та генетичного потенціалу. Ефективність виробництва значною мірою визначається породними особливостями худоби, селекцією, відбором і відтворенням стада. Використання високопродуктивних порід та штучного осіменіння сприяє підвищенню надоїв і зниженню витрат на одиницю молока.

4. Безперервність і циклічність процесу виробництва. Молочне скотарство передбачає щоденний, цілорічний процес виробництва, незалежно від сезонних факторів. Це вимагає:

- стабільного забезпечення кормами,
- постійного догляду за тваринами,
- унормованого режиму доїння.

Безперервність зумовлює високі постійні витрати, які необхідно покривати ефективною організацією виробництва.

5. Важливість гігієни та умов утримання. Санітарні та технологічні умови утримання впливають не лише на обсяг, а й на якість молока (вміст жиру, білка,

бактеріальна чистота). Дотримання ветеринарних норм дозволяє зменшити витрати на лікування, підвищує продуктивність та товарність продукції.

6. Рівень механізації та автоматизації. Застосування доїльних залів, систем автоматичного годування та контролю здоров'я тварин сприяє:

- зниженню трудових витрат,
- підвищенню точності відтворення технологічних операцій,
- підвищенню продуктивності праці.

7. Висока залежність результатів від розміру та структури стада. Раціональна структура стада (оптимальне співвідношення корів, телиць та молодняка) забезпечує стаке відтворення та безперервність виробництва молока. Надто мала або нерівномірна структура знижує ефективність і збільшує витрати.

8. Чутливість до ринкових коливань. Рентабельність молочного виробництва значною мірою залежить від співвідношення цін на молоко та кормові ресурси. Зростання цін на зерно та комбікорми при повільній зміні закупівельних цін на молоко може знижувати економічну ефективність виробництва.

Розглянемо ключові фактори, що впливають на рівень ефективності виробництва молока. Ефективність виробництва молока у сільськогосподарських підприємствах формується під впливом сукупності біологічних, технологічних, економічних та організаційних факторів. Їх комплексна дія визначає рівень продуктивності корів, собівартість продукції та рентабельність галузі (рис. 1.4).

До основних факторів, що впливають на результативність виробництва молока, належать:

1. Генетичний потенціал та племінна робота. Породні особливості та рівень селекційно-племінної роботи визначають фізіологічні можливості тварин щодо надою та якості молока. Використання високопродуктивних порід, штучного осіменіння, добір за показниками продуктивності та відтворюваності сприяє підвищенню надоїв і зменшенню витрат на одиницю продукції.

2. Організація годівлі та якість кормової бази. Повноцінність і збалансованість раціону за енергією, протеїном, мінеральними речовинами та вітамінами значною мірою визначає продуктивність корів. Раціональна структура кормових культур, своєчасна заготівля кормів, використання комбікормів та кормових добавок знижують собівартість виробництва молока.

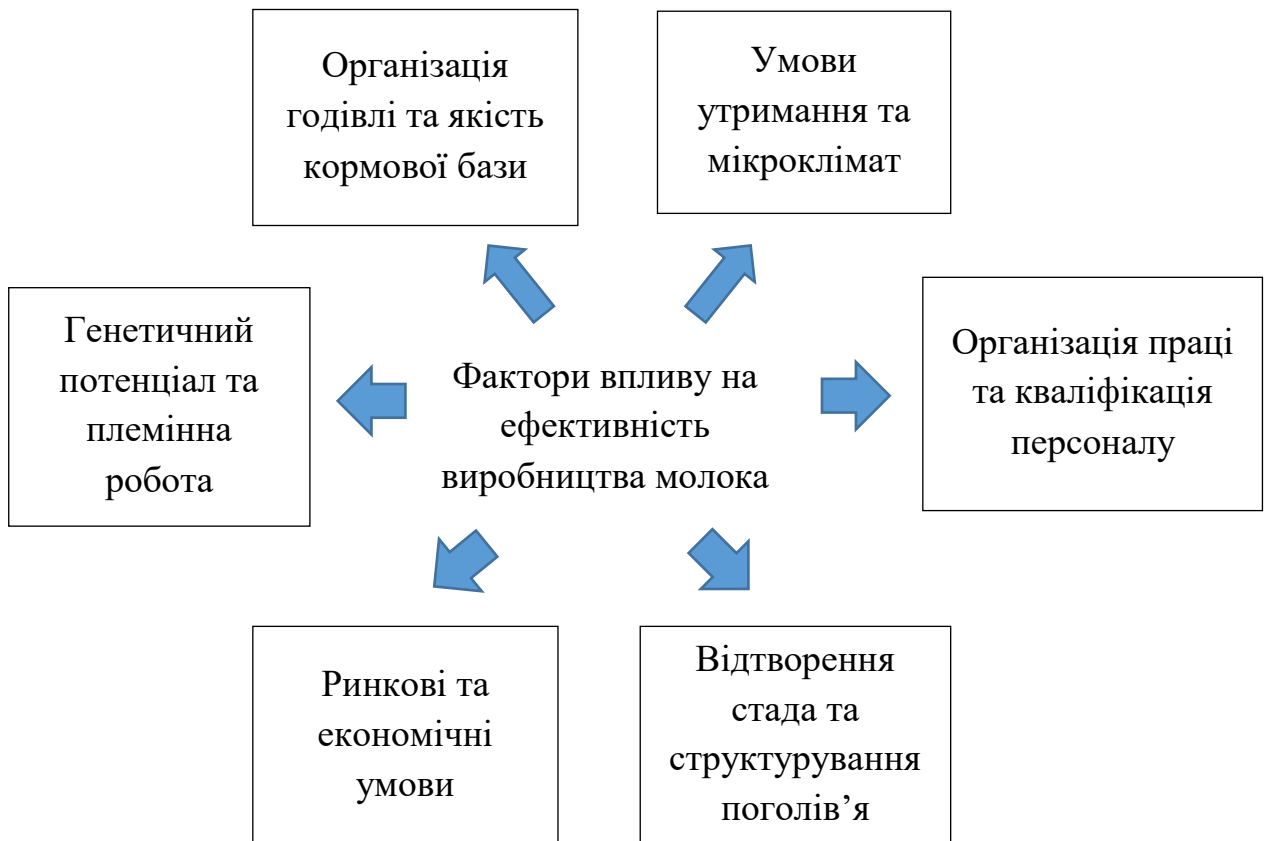

Рис. 1.4. Фактори впливу на ефективність виробництва молока

Джерело: сформовано за даними [53]

3. Умови утримання та мікроклімат. Стан приміщень, вентиляції, температурний режим, освітлення та дотримання санітарно-ветеринарних норм впливають на фізіологічний стан тварин. Комфортні умови утримання забезпечують зменшення стресових факторів, підвищення надоїв та покращення відтворюваності стада.

4. Технічне забезпечення та рівень механізації. Використання сучасних доїльних залів, систем автоматичної подачі кормів, засобів контролю стану тварин дозволяє:

- скоротити трудові витрати,
- зменшити втрати продукції,
- забезпечити стабільну якість молока.

Автоматизація технологічних процесів сприяє підвищенню продуктивності праці та зниженню виробничих витрат.

5. Організація праці та кваліфікація персоналу. Рівень підготовки працівників, дотримання технологічної дисципліни, система мотивації і розподілу обов'язків безпосередньо впливають на результативність виробництва. Низька кваліфікація персоналу часто призводить до втрат продукції та зниження якості молока.

6. Відтворення стада та структурування поголів'я. Оптимальне співвідношення корів, телиць і молодняка забезпечує безперервність виробничого процесу та стабільність надоїв. Високий рівень вибракування або порушення відтворення стада знижують продуктивність і збільшують собівартість молока.

7. Ринкові та економічні умови. Співвідношення цін на молоко і корми, доступність кредитних ресурсів, державна підтримка галузі, рівень інфраструктурного забезпечення ринку впливають на фінансову стійкість підприємства. У періоди зростання цін на корми рентабельність виробництва може значно знижуватися.

Галузь молочного скотарства посідає важливе місце в аграрному секторі України, забезпечуючи населення високоякісними продуктами харчування та слугуючи джерелом сировини для переробної промисловості. Проте її розвиток упродовж останніх років зазнає низки суттєвих трансформацій, зумовлених як внутрішніми, так і зовнішніми чинниками.

До основних тенденцій розвитку галузі належать:

Зниження чисельності поголів'я корів. В Україні спостерігається тривале скорочення поголів'я великої рогатої худоби, що особливо характерне для дрібних та середніх господарств. Така тенденція обумовлена низькою

рентабельністю виробництва, скороченням цінової підтримки та зростанням вартості кормів і енергоресурсів.

Зміщення виробництва у бік великих агропідприємств. Виробництво молока поступово концентрується у великих сільськогосподарських підприємствах і фермах промислового типу, які мають можливість інвестувати в сучасні технології утримання, доїння та годівлі худоби. Частка господарств населення у виробництві молока зменшується.

Технологічна модернізація та інновації. У конкурентоспроможних підприємствах впроваджуються сучасні технології автоматизованого доїння, комп'ютеризованого контролю за годівлею та станом тварин, генетичного поліпшення стад. Це забезпечує підвищення продуктивності корів та зниження витрат.

Зростання продуктивності стада при скороченні його чисельності. Завдяки поліпшенню племінної справи та раціональній годівлі спостерігається тенденція до збільшення середньорічних надоїв на одну корову. Це частково компенсує скорочення загального поголів'я, але не забезпечує повного відновлення обсягів виробництва.

Проблеми якості та відповідності міжнародним стандартам. Незважаючи на прогрес у великих господарствах, значна частина молока, отриманого домогосподарствами, не відповідає стандартам ЄС за вмістом бактерій та соматичних клітин. Це ускладнює подальшу інтеграцію на зовнішні ринки.

Посилення ролі державної підтримки та кооперації. Розвиток галузі значною мірою залежить від удосконалення державних програм підтримки, стимулювання створення молочарських кооперативів, інвестицій у переробні підприємства та інфраструктуру зберігання сировини.

На сучасному етапі потенціал нарощування обсягів виробництва молока в Україні є обмеженим через істотне зменшення його виробництва, що зумовлене тривалим скороченням поголів'я великої рогатої худоби. Так, станом на 1 січня 2025 р. у всіх категоріях господарств налічувалося лише 2156,2 тис. голів ВРХ,

зокрема 1262,9 тис. корів. Негативна тенденція зменшення чисельності тварин спостерігається за останні роки, що підтверджується даними динаміки (рис. 1.5).

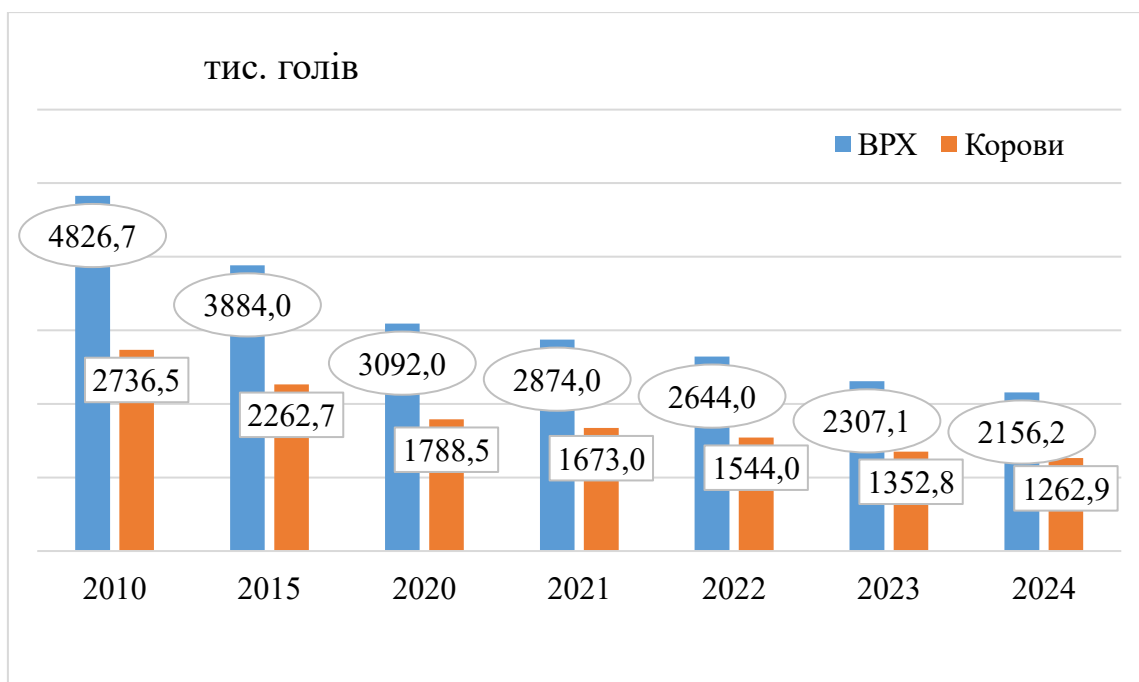

Рис. 1.5. Динаміка чисельності поголів'я ВРХ в усіх категоріях господарств України

Джерело: сформовано за даними [42]

Нині більша половина усього поголів'я великої рогатої худоби в Україні зосереджено в господарствах населення (рис. 1.6).

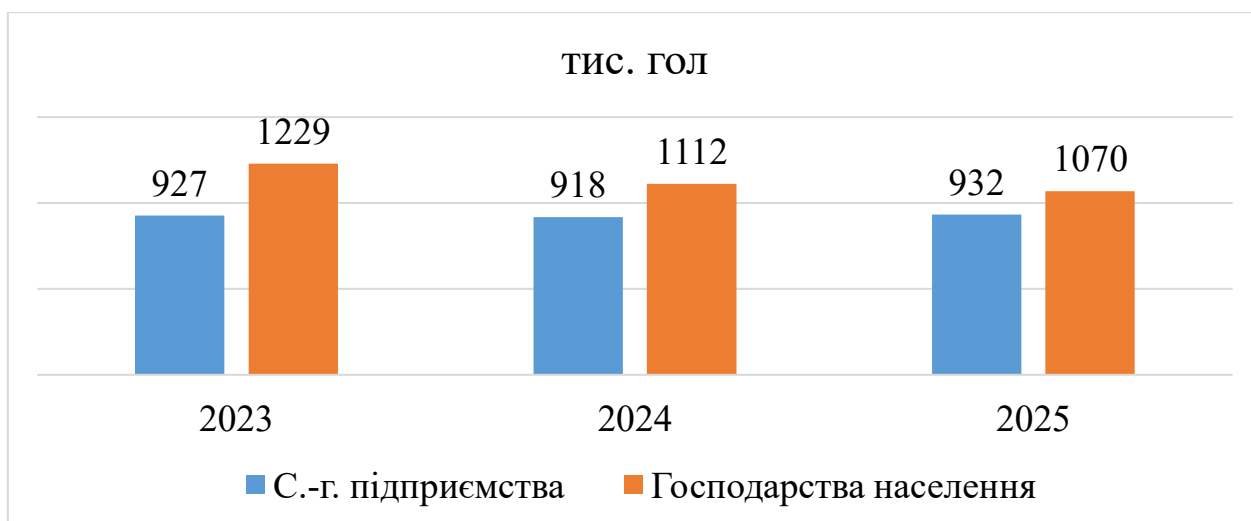

Рис. 1.6. Поголів'я ВРХ за категоріями господарств України

Джерело: сформовано за даними [42]

Слід окремо відзначити значні трансформації у географічному розміщенні молочного виробництва в Україні, що зумовлені, насамперед, повномасштабним російським вторгненням та інвестиційною активністю сільськогосподарських підприємств, розташованих у центральних і західних регіонах країни. У результаті виробництво молока перемістилося зі східних та північно-східних областей до центральних і західних, що особливо наочно простежується на прикладі Тернопільської та Хмельницької областей.

У регіональному розрізі понад 56,6% усього поголів'я великої рогатої сконцентровано в таких областях Хмельницькій, Полтавській, Вінницькій, Тернопільській, Черкаській, Одеській, Чернігівській, Київській, Закарпатській (рис. 1.7). Зменшення чисельності молочних корів у господарствах населення протягом останніх 12 місяців спостерігалось у всіх областях України, проте найбільш істотне скорочення зафіксовано у Вінницькій, Кіровоградській, Рівненській, Сумській та Хмельницькій областях.

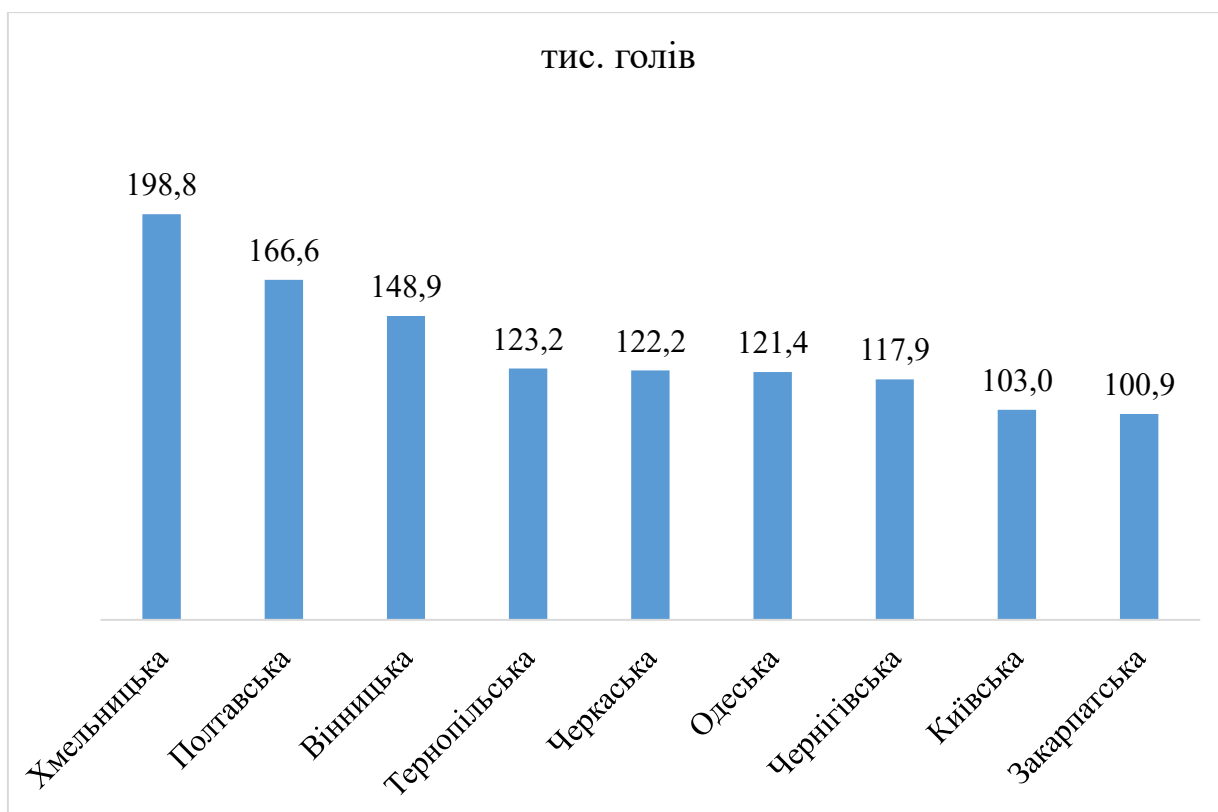

Рис. 1.7. Поголів'я ВРХ в розрізі областей України, 2024 р.

Джерело: сформовано за даними [42]

Фундаментом розвитку молочної галузі є молочне скотарство, яке постачає молочну сировину для забезпечення діяльності молокопереробних підприємств та виробництва молочних продуктів. Проте у 2025 році вітчизняне молочне скотарство продовжує демонструвати негативну динаміку: спостерігається скорочення загального поголів'я молочних корів (прогнозовано, що наступного року їхня чисельність впаде нижче 1 млн. голів), а обсяги виробництва молока знижуються – валовий надій цього року очікується нижчим за 7 млн тон, тоді як у 2018 році він перевищував 10 млн тон.

Водночас у секторі сільськогосподарських підприємств спадна тенденція поступово змінилася на зростаючу: з минулого року спостерігається приріст обсягів виробництва молока (понад +6%), а з цього року – збільшення чисельності молочних корів у межах до +1%.

У результаті у 2024 році обсяги виробництва молока підприємствами вперше за багато років зросли до 3,0 млн тон, а за прогнозами цього року вони наблизяться до 3,2 млн тон, що становить приріст на +15,5% порівняно з середнім показником 2018-2021 рр. (рис. 1.8).

Рис. 1.8. Обсяги виробництва молока в Україні, млн. т

Джерело: сформовано за даними [42]

Відповідно, якщо до середини 2010-х років питома вага сільськогосподарських підприємств у загальному обсязі виробництва молока в Україні не перевищувала 25 %, то у минулому році вона перевищила 41%, а за прогнозами цього року досягне 46 %, а наступного року – зросте до 50%.

Показники продуктивності корів у секторі сільськогосподарських підприємств демонструють стійку тенденцію до зростання: якщо за даними Державної служби статистики України середній надій молока від однієї корови у 2023 році становив 7,57 т, то у 2024 році він зріс до 8,17 т, а за прогнозами цього року досягне 8,4 т.

Молочний бізнес з початком повномасштабного російського вторгнення перестав сприйматися сільськогосподарськими підприємствами переважно як соціальний проєкт і став розглядатися як перспективний напрям розвитку. У 2023–2024 рр. рентабельність виробництва молока суттєво перевищувала рентабельність більшості експорт орієнтованих культур, що забезпечувалося стабільністю надходжень та їхньою автономністю від стану логістики й діяльності фермерів у Східній Європі.

1.3. Методичні підходи щодо визначення ефективності виробництва молока

У сфері економічних досліджень для оцінювання сучасного стану та обґрунтування перспектив економічного розвитку застосовують комплексну систему показників. Показник розглядається як кількісне або якісне відображення параметрів певного явища чи процесу, що проявляється у конкретних просторово-часових умовах. У даному дослідженні йдеться про економічні показники, які характеризують рівень продуктивності та економічної результативності функціонування суб'єкта господарювання [29].

Залежно від призначення, змістового наповнення й форми виразу показники класифікують на натуральні та вартісні, кількісні та якісні, абсолютні та відносні, фактичні та розрахункові, а також норми і нормативи.

Ключовими напрямками визначення ефективності виробничо-господарської діяльності аграрних підприємств є:

- оцінювання результативності функціонування сільськогосподарського підприємства з урахуванням стратегічних орієнтирів його розвитку, що передбачає комплексну діагностику ефективності використання фінансових, матеріальних та трудових ресурсів;

- дослідження рівня ефективності діяльності підприємства для визначення його інвестиційної привабливості та конкурентоспроможності на ринку;

- аналіз ефективності функціонування підприємства на мікро- та макрорівнях з позиції держави, оскільки результати його діяльності виступають вагомим складовою економічного розвитку країни загалом [45].

Процес формування та оцінювання економічної ефективності включає кілька послідовних етапів: визначення проблем та формулювання завдань; збирання й систематизація інформаційних даних; аналітичне опрацювання результатів, формування висновків і пропозицій (рис. 1.9).

Рис. 1.9. Алгоритм формування та оцінки ефективності діяльності підприємства

Джерело: сформовано за даними [45]

Система показників ефективності виробництва підприємства охоплює низку груп: узагальнюючі показники економічної результативності; показники ефективності використання земельних ресурсів; трудових ресурсів; виробничих фондів (основних і оборотних); а також показники ефективності управління підприємством [31].

Оцінювання ефективності виробництва молока в сільськогосподарських підприємствах ґрунтується на системному аналізі виробничих процесів, ресурсного забезпечення та отриманих результатів. Методичні підходи передбачають використання сукупності натуральних, вартісних, техніко-економічних і біологічних показників, що дають змогу комплексно охарактеризувати продуктивність тварин, рівень організації виробництва та кінцеві економічні результати [37].

До основних підходів визначення ефективності виробництва молока належать:

- технологічний підхід, мета якого встановлення впливу технологічних факторів на результати виробництва і який передбачає аналіз:
 - продуктивності корів (надою на корову, надій на 1 га кормових угідь);
 - якості молока (вміст жиру та білка, сортність);
 - ефективності використання кормів (витрати кормових одиниць на 1 ц молока);
 - рівня механізації та автоматизації процесів доїння та годівлі.

Ресурсний підхід, мета якого визначення ефективності структури ресурсного забезпечення і який оцінює ступінь використання виробничих ресурсів:

- трудових (продуктивність праці, витрати праці на 1 ц молока);
- матеріально-технічних (фондовіддача, фондомісткість);
- земельних (виробництво молока з 1 га кормової площі);
- фінансових ресурсів (оборотність оборотних коштів, рентабельність капіталу).

Економічний підхід, який дозволяє виявити кінцевий економічний ефект діяльності та передбачає розрахунок узагальнюючих показників економічної результативності:

- собівартість 1 ц молока;
- рівень цін реалізації та виручка від продажу;
- прибуток на одиницю продукції;
- рівень рентабельності виробництва молока.

Інвестиційно-фінансовий підхід, мета якого оцінити перспективність галузі в довгостроковому періоді та який аналізує можливість розвитку галузі:

- інвестиційна привабливість виробництва молока;
- окупність інвестицій у модернізацію ферм;
- інтеграція у переробні підприємства та агрохолдингові структури.

Окремо відмітимо алгоритм оцінювання ефективності виробництва молока, який містить наступні компоненти (рис. 1.10):

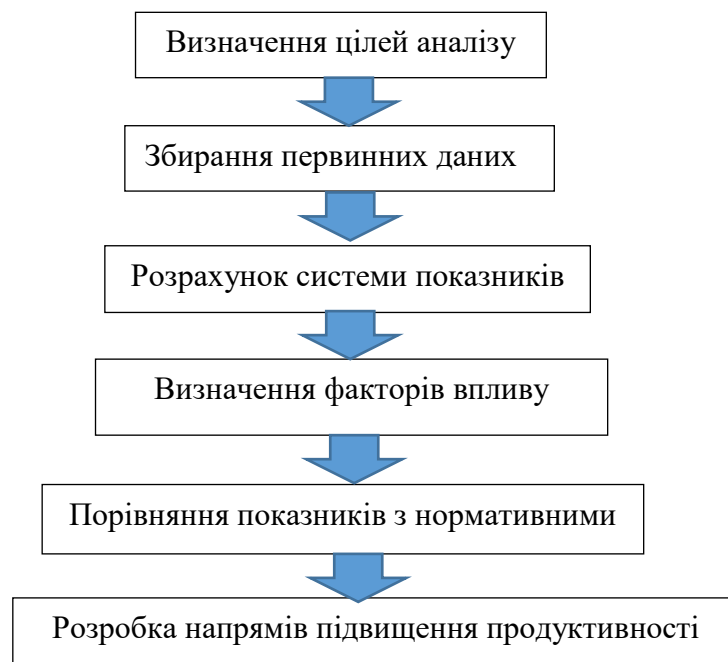

Рис. 1.10. Алгоритм оцінювання ефективності виробництва молока

Джерело: сформовано за даними [38]

Методичні підходи до оцінювання ефективності виробництва молока мають комплексний характер і вимагають одночасного врахування

технологічних, біологічних, ресурсних і економічних параметрів. Лише інтегральна система показників дозволяє об'єктивно оцінити конкурентоспроможність галузі та обґрунтувати напрями її підвищення.

Розглянемо головні показники визначення ефективності виробництва молока (табл. 1.1).

Таблиця 1.1

Показники визначення ефективності виробництва молока

Показник	Зміст	Формула	Одиниці виміру
Надій молока на 1 корову	Характеризує продуктивність стада	$N = \frac{Q}{K}$	Літр на голову
Вихід молока на 1 га кормових угідь	Показує ефективність використання землі під корми	$N = \frac{Q}{S}$	Центнер на 1 га
Витрати кормів на 1 ц молока	Показує кормомісткість виробництв	$V_K = \frac{F}{Q_{\text{ц}}}$	К.од. / ц
Вміст жиру в молоці	Показує якість молока	$V_{\text{ж}} = \frac{Ж}{Q}$	%
Продуктивність праці	Кількість молока, вироблена однією людиною-годиною	$P_{\text{жп}} = \frac{Q}{T}$	кг/люд.-год.
Трудомісткість виробництва	Чим нижча, тим ефективніша праця	$T_{\text{кв}} = \frac{T}{Q_{\text{п}}}$	люд.-год./ц
Собівартість 1 ц молока	Витрати на виробництво 1 ц молока	$C_M = \frac{З}{Q_{\text{п}}}$	грн/ц
Прибуток на 1 ц молока	Дохід після покриття витрат	$P_{\text{ц}} = \text{Ц} - \text{С}$	грн/ц
Загальний прибуток	Фінансовий результат діяльності	$\text{П} = \text{В} - \text{З}$	грн.
Рівень рентабельності	Показує прибутковість виробництва	$\text{РР} = \frac{\text{П}}{\text{З}} \times 100$	%

Джерело: сформовано за даними [45]

Беручи до уваги специфіку взаємодії досліджуваного об'єкта з чинниками впливу, доцільним є проведення дослідження із застосуванням комплексу наведених методів для вирішення поставлених наукових завдань.

Висновки до розділу 1

Групування факторів формування економічної ефективності дає змогу всебічно проаналізувати кожен критерій впливу на результативність функціонування молочного підкомплексу. За таких умов рівень економічної ефективності виробництва молока визначається кінцевими результатами господарювання, тобто досягненням максимально можливого обсягу виробництва продукції при мінімізації витрат живої та уречевленої праці.

Отже, оцінювання ефективності пропонується здійснювати поетапно на кожному рівні дослідження з урахуванням: організаційно-правової форми підприємства, рівня його спеціалізації, застосовуваних технологій, стану та результативності виробничої діяльності молочних комплексів, рівня використання ресурсного потенціалу, якості кінцевої продукції, ефективності логістичного забезпечення, а також інвестиційної привабливості та кредитоспроможності підприємства.

Молочний бізнес з початком повномасштабного російського вторгнення перестав сприйматися сільськогосподарськими підприємствами переважно як соціальний проєкт і став розглядатися як перспективний напрям розвитку. У 2023–2024 рр. рентабельність виробництва молока суттєво перевищувала рентабельність більшості експорт орієнтованих культур, що забезпечувалося стабільністю надходжень та їхньою автономністю від стану логістики й діяльності фермерів у Східній Європі.

Використання методичних підходів до дослідження ефективності функціонування сільськогосподарських підприємств та системи показників економічної оцінки забезпечує можливість проаналізувати сучасний стан та результативність їх виробничо-господарської діяльності. Беручи до уваги специфіку взаємодії досліджуваного об'єкта з чинниками впливу, доцільним є проведення дослідження із застосуванням комплексу наведених методів для вирішення поставлених наукових завдань.

РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ СУЧАСНОГО СТАНУ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕФЕКТИВНОГО ВИРОБНИЦТВА МОЛОКА У АПНВП «ВІЗИТ»

2.1. Організаційно-економічна характеристика АПНВП «Візит»

Об'єктом дослідження є агропромислове науково-виробниче підприємство «Візит» (АПНВП «Візит»). АПНВП «Візит» зареєстроване 12.02.2001 року. Організаційно-правова форма підприємства – товариство з обмеженою відповідальністю. Щорічно АПНВП «Візит» надає робочі місця мешканцям міста Хмільник, Хмільницького та Барського районів Вінницької області та Старосинявського району Хмельницької області. АПНВП «Візит» є прибутковим та фінансово стабільним підприємством. Основними видами діяльності АПНВП «Візит», згідно Статуту, є розведення ВРХ, свиней та інших сільськогосподарських тварин, надання послуг в сільському господарстві.

АПНВП «Візит» є власником торгової марки «RADON» свідоцтво №258028, дата реєстрації 25.04.2019 року, дата завершення 15.05.2028 року.

Учасниками підприємства є фізичні особи – громадяни України, які є кінцевими бенефіціарами. Станом на 31 грудня 2024 року їхні відповідні частки були представлені таким чином (табл. 2.1).

Таблиця 2.1

Частки кінцевих бенефіціарів АПНВП «Візит»

ППП	2023 рік, тис. грн.	Частка, %	2024 рік, тис. грн.	Частка, %
Юрчишина Ольга Дмитрівна	14485,9	50	14485,9	50
Юрчишина Любов Ярославівна	14485,9	50	14485,9	50

Джерело: сформовано за даними [41]

В табл. 2.2 наведені загальні відомості про АПНВП «Візит».

АПНВП «Візит» Хмільницького району розташоване в західній частині області і за фізико-географічним та агроґрунтовим поділом належить до правобережного Лісостепу України.

Загальні відомості про АПНВП «Візит»

Повне найменування юридичної особи	Агропромислове науково-виробниче підприємство «Візит»"
Скорочена назва	АПНВП «Візит»
Розмір статутного капіталу	14 000 000 грн.
Код ЄДРПОУ	02129063
Дата реєстрації	12.02.2001
Організаційно-правова форма	Агропромислове науково-виробниче підприємство
Місцезнаходження юридичної особи	Україна, 22067, Вінницька обл., Хмільницький р-н, село Томашпіль, вулиця І. Богуна, будинок 19
E-mail	vizit05@ukr.net
Директор	Левченко Олександр Вікторович
Власники	Юрчишина ольга Дмитрівна Розмір внеску до статутного фонду: 14 485 941,00 грн Частка (%): 50% Юрчишина Любов Ярославівна Розмір внеску до статутного фонду: 14 485 941,00 грн Частка (%): 50%
Види діяльності	01.11 Вирощування зернових культур (крім рису), бобових культур і насіння олійних культур 01.41 Розведення великої рогатої худоби молочних порід 01.42 Розведення іншої великої рогатої худоби та буйволів
Кількість працівників	524 (2024 рік)

Джерело: сформовано за даними [1, 41]

За морфологічними характеристиками та фізико-хімічними властивостями основні ґрунтово-кліматичні відмінності господарства можуть бути згруповані у такі агроґрунтові типи:

- пилувато-легкосуглинкові;
- пилувато-середньосуглинкові;
- грубопилувато-легкосуглинкові;

– пилувато-важкосуглинкові.

Ґрунтовий покрив господарства характеризується значною неоднорідністю. Найпоширенішими є сірі опідзолені ґрунти, що займають площу 630 га; сірі опідзолені слабозмиті – 529 га; сірі опідзолені середньозмиті – 244 га. Незначні території представлені ясно-сірими опідзоленими, сірими опідзоленими глейовими слабозмитими та темно-сірими опідзоленими глейовими середньозмитими ґрунтами. Основною ґрунтотворною породою є лесові відклади. Рівень ґрунтових вод знаходиться на глибині 10-15 метрів.

Відповідно до агрокліматичного районування, господарство належить до другої (центральної) зони, яка характеризується помірно теплим і достатньо вологим кліматом (табл. 2.3). Початок вегетаційного періоду спостерігається в межах 6-10 квітня, коли середньодобова температура повітря перевищує +5 °С і має тенденцію до подальшого зниження.

Перші заморозки на поверхні ґрунту, як правило, спостерігаються в останній п'ятиденці вересня, а в повітрі – у першій декаді жовтня. Останні весняні заморозки відмічаються в повітрі у третій декаді квітня, тоді як на поверхні ґрунту – у другій п'ятиденці травня. Тривалість сонячного сьйва протягом року становить близько 1920 годин, що відповідає 42% від його потенційної тривалості.

Річна кількість опадів коливається в межах 530-545 мм, з яких приблизно 70 % припадає на теплий період року.

У цілому ґрунтово-кліматичні умови є сприятливими для вирощування основних видів сільськогосподарських культур.

Окрім природно-кліматичних чинників, на рівень розвитку сільськогосподарського виробництва впливає також територіальне розташування господарства.

На території АПВНП «Візит» функціонують власний міні хлібозавод і міні молокозавод, що здійснюють виробництво вершків, згущеного молока, сиру та масла.

**Основні показники характеристики природно-кліматичних умов
АПНВП «Візит»**

Кліматичні показники	Значення показника
Сума позитивних показників (вище +10 °С)	2672-2682
Тривалість безморозного періоду, днів	140-150
Середня річна температура повітря (°С)	6,5-7,3
Середній з абсолютного мінімуму температури повітря (°С)	-27
Абсолютний мінімум температури повітря (°С)	-28...-30
Абсолютний максимум температури повітря (°С)	+2 ... +40
Середня дата першого заморозку (восени)	07.10
Середня дата останнього заморозку в повітрі (восени)	20-24.04
Тривалість вегетативного періоду, днів	200-206
Сума опадів за рік, мм	530-545
Сума опадів за вегетативний період, мм	370-430
Тривалість періоду із заляганням сніжного покриву, см	80-85
Середня висота сніжного покриву, см	8-12
Середня глибина промерзання ґрунту, см	50-55
Максимальна глибина промерзання ґрунту, см	80
Мінімальна глибина промерзання ґрунту, см	30
Сума ефективних температур (вище + 5 °С) за вегетативний період	1450-2050
Переважаючий напрям вітру	Пн.-зах.

Джерело: сформовано за даними [41]

Ресурсний потенціал аграрного виробництва охоплює земельні, трудові та виробничі ресурси, рівень і структура яких визначають масштаби функціонування сільськогосподарського підприємства.

Земельні ресурси є найважливішою складовою національного багатства, основною передумовою та необхідною умовою суспільного відтворення і існування людства. У сільському господарстві земля виконує роль не лише просторового базису для розміщення й розвитку виробництва, а й виступає одночасно предметом праці, засобом праці та головним засобом виробництва.

У досліджуваному господарстві в суспільному користуванні перебуває 2,171 тис. га земель, з яких 1,730 тис. га становлять сільськогосподарські угіддя. У складі АПВНП «Візит» рівень розораності сільськогосподарських угідь є досить високим і становить 93,54% (табл. 2.4).

Таблиця 2.4

Структура земельних угідь АПВНП «Візит», 2022-2024 роки, га

Угіддя	Роки			2024 р. до	
	2022	2023	2024	2022 р.	2023 р.
Загальна земельна площа	2181	2171	2171	99,5	100,0
С.-г. угіддя	1740	1735	1730	99,4	99,7
рілля	1618	1615	1612	99,6	99,8
сінокоси	90	90	90	100,0	100,0
пасовища	260	270	281	108,1	104,1

Джерело: сформовано за даними [41]

Слід відзначити, що площа земельних угідь у досліджуваному підприємстві протягом аналізованого періоду зазнала незначних змін, зокрема зменшилася на 10 га, що не справило істотного впливу на загальні показники землекористування.

Разом з тим, у структурі земельного фонду господарства простежується низька частка площ, зайнятих під сінокосами та пасовищами, яка становить відповідно 5,0 % та 1,5 %. Така тенденція свідчить про обмежений розвиток лугопасовищного господарства та недостатнє використання природних кормових угідь у процесі формування кормової бази тваринництва. Це, у свою чергу, може знижувати рівень самозабезпеченості підприємства кормами й підвищувати залежність від закупівельної сировини, що негативно впливає на економічну ефективність аграрного виробництва.

У АПВНП «Візит» протягом 2022-2024 років спостерігається тенденція до скорочення рівня матеріально-технічного забезпечення, що свідчить про погіршення відтворювальних можливостей підприємства та зниження інтенсивності використання виробничого потенціалу (табл. 2.5).

**Розміри господарства та показники ресурсозабезпеченості АПВНП
«Візит», 2022-2024 роки**

Показники	Роки			2024 р. (у %) до	
	2022	2023	2024	2022 р.	2023 р.
Площа с.-г. угідь, га	1740	1735	1730	99,4	99,7
Площа посівів, га	1580	1490	1410	89,2	94,6
Середньорічна чисельність працюючих в сільському господарстві, чол.	120	115	100	83,3	87,0
рослинництво	45	40	35	77,8	87,5
тваринництво	75	75	79	105,3	105,3
Поголів'я худоби, ум. голів	410	350	320	78,0	91,4
Щільність поголів'я на 100 га с.-г. угідь, ум. голів	23,6	20,2	18,5	78,5	91,7

Джерело: сформовано за даними [41]

Зниження рівня матеріально-технічного забезпечення АПВНП «Візит» зумовили скорочення тваринницької галузі: щільність поголів'я у 2024 році зменшилася на 21,5% порівняно з 2022 роком та на 8,3% порівняно з 2023 роком.

Отже, господарство АПВНП «Візит» недостатньо забезпечене виробничими ресурсами відповідно до реальних потреб.

Кількість працівників АПВНП «Візит», не залучених безпосередньо до виробництва сільськогосподарської продукції, поступово зменшується, найбільше - у тваринництві (на 10 осіб), а загалом по господарству – на 20 осіб.

Підвищення ефективності сільськогосподарського виробництва нерозривно пов'язане з подальшим поглибленням спеціалізації. Спеціалізація аграрного виробництва передбачає переважний розвиток однієї або кількох галузей, орієнтованих на виготовлення товарної продукції.

Розміщення та спеціалізація мають ключове значення для розвитку сільського господарства, сприяючи суттєвому підвищенню його ефективності через впровадження досягнень науково-технічного прогресу, удосконалення технологічних процесів виробництва та організації праці.

Раціональне розміщення і науково обґрунтована спеціалізація сприяють зростанню обсягів виробництва сільськогосподарської продукції, підвищенню продуктивності праці та зниженню її собівартості, що забезпечує ефективне використання земельних, матеріальних та трудових ресурсів.

Ефективність виробництва визначається як співвідношення отриманих результатів до витрат виробничих ресурсів та живої праці. Виробнича ефективність є узагальненою економічною категорією, якісною характеристикою якої виступає високий рівень продуктивності використання як живої праці, так і праці, втіленої у засобах виробництва.

Як економічна категорія, ефективність виробництва тісно пов'язана з необхідністю максимально повного задоволення матеріальних та культурних потреб населення України. Отже, підвищення ефективності виробництва проявляється у зростанні обсягів сукупного продукту та національного доходу для задоволення потреб як безпосередніх виробників, так і суспільства в цілому, при мінімізації сумарних витрат на одиницю продукції.

В табл. 2.6 наведено фінансові показники АПВНП «Візит» за 2022-2024 роки. Аналіз даних таблиці 2.6 свідчить про нестабільну динаміку основних фінансових показників підприємства упродовж 2022-2024 років. Чистий дохід від реалізації продукції у 2023 році зріс на 12,13 % порівняно з 2022 роком, що свідчить про певне розширення обсягів реалізації. Проте у 2024 році спостерігається значне зниження доходу на 27,95% відносно попереднього року, або на 19,21% у порівнянні з базовим 2022 роком. Це може бути наслідком зменшення обсягів виробництва, зниження цін реалізації або погіршення кон'юнктури ринку.

Собівартість реалізованої продукції мала аналогічну тенденцію: у 2023 році вона зросла на 17,83 %, а в 2024 році зменшилася на 22,66 %. Відповідно, валовий прибуток підприємства продемонстрував скорочення на 42,98% за аналізований період, що свідчить про падіння рентабельності основної діяльності. Фінансові витрати у 2023 році зросли на 9,63%, однак у 2024 році

зменшилися більш ніж удвічі (-52,84%), що позитивно позначилося на кінцевому результаті.

Таблиця 2.6

Фінансові результати АПВНП «Візит», тис. грн.

Показник	Роки			Темп зростання / спаду (%)		
	2022	2023	2024	2023/2022	2024/2023	2024/2022
Чистий дохід від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг)	668884	749988	540371	12,13	-27,95	-19,21
Собівартість реалізованої продукції (товарів, робіт, послуг)	466042	549118	424706	17,83	-22,66	-8,87
Валовий прибуток (збиток)	202842	200870	115665	-0,97	-42,42	-42,98
Інші операційні доходи	38180	17423	62808	-54,37	260,49	64,50
Адміністративні витрати	53924	50462	28664	-6,42	-43,20	-46,84
Витрати на збут	227	594	642	161,67	8,08	182,82
Інші операційні витрати	72051	54924	64335	-23,77	17,13	-10,71
Фінансовий результат від операційної діяльності (прибуток)	114820	112313	84832	-2,18	-24,47	-26,12
Фінансові витрати	94722	103847	48974	9,63	-52,84	-48,30
Фінансовий результат до оподаткування (прибуток)	20103	8470	42472	-57,87	401,44	111,27
Чистий фінансовий результат (прибуток)	20103	8470	42472	-57,87	401,44	111,27

Джерело: сформовано за даними [1, 41]

Унаслідок цього прибуток до оподаткування у 2023 році скоротився на 57,87 %, проте у 2024 році зріс у 4 рази відносно попереднього року, перевищивши рівень 2022 року більш ніж удвічі (+111,27%). Аналогічна тенденція спостерігається і за показником чистого фінансового результату (прибутку).

На сьогодні підприємство функціонує на базі однієї молочнотоварної ферми та однієї ферми з вирощування молодняка великої рогатої худоби. Продукція тваринництва включає продукцію нормальної життєдіяльності тварин, таку як молоко, та продукцію вирощування тварин, що охоплює приплід, приріст молодняка, а також дорослої худоби на відгодівлі. Виробництво окремих видів продукції здійснюють в натуральних одиницях, і ці дані використовують для характеристики обсягів виробництва, аналізу розподілу і споживання продукції, а також оцінки виконання планових показників і динаміки виробництва.

Загальний обсяг валової продукції тваринництва визначають у вартісному виразі. У практичній економічній діяльності широко застосовують оцінку продукції як у поточних, так і в порівняльних цінах, що дозволяє забезпечити об'єктивний аналіз результатів виробництва та економічної ефективності галузі.

2.2. Динаміка розвитку виробництва молока в АПВНП «Візит»

Сільське господарство характеризується низкою специфічних особливостей. Зокрема, серед факторів, що визначають досягнення високої ефективності господарювання, особливе значення має земля як основний засіб виробництва, а у тваринництві – продуктивна худоба. Тому оцінка корисного ефекту в аграрному виробництві завжди здійснюється з урахуванням земельної площі або продуктивності худоби.

В табл. 2.7 наведені дані щодо доходу від реалізації продукції АПВНП «Візит». Як видно з даних табл. 2.7 реалізація ВРХ на відгодівлі зросла з 22800 тис. грн у 2022 році до 23200 тис. грн у 2024 році, що становить 107,8 % до рівня 2022 року та 100,9 % до рівня 2023 року.

Таблиця 2.7

Доходи від реалізації продукції АПВНП «Візит», тис. грн.

Вид продукції	Роки			2024 р. до	
	2022	2023	2024	2022 р.	2023 р.
Продукція тваринництва, у т.ч.					
ВРХ відгодівля	22800	23000	23200	107,8	100,9
ВРХ доросла	22900	29600	29850	130,3	100,8
Молоко	41131	34846	31616	76,9	90,7
Телиці	33160	30315	30120	90,8	99,4
Продукція рослинництва, у т.ч.					
Зерновідходи	1530	2950	3105	202,9	105,3
Кукурудза	44025	228250	226235	513,9	99,1
Пшениця	15460	35142	36250	234,5	103,2
Соняшник	87238	197850	186230	213,5	94,1
Ріпак	9490	35058	32054	337,8	91,4

Джерело: сформовано за даними [41]

В табл. 2.8 наведені дані щодо собівартості реалізації сільськогосподарської продукції АПВНП «Візит».

Таблиця 2.8

Собівартість реалізації продукції АПВНП «Візит», тис. грн.

Вид продукції	Роки			2024 р. до	
	2022	2023	2024	2022 р.	2023 р.
Продукція тваринництва, у т.ч.					
ВРХ відгодівля	66309	66553	66254	99,9	99,6
ВРХ доросла	19911	30672	31052	156,0	101,2
Молоко	36585	30995	28122	76,9	90,7
Телиці	17181	16271	14011	81,5	86,1
Продукція рослинництва, у т.ч.					
Зерновідходи	229	245	255	111,4	104,1
Кукурудза	58343	50541	51024	87,5	101,0
Пшениця	99825	99852	99264	99,4	99,4
Соняшник	36282	45611	46241	127,4	101,4
Ріпак	11605	10720	11023	95,0	102,8

Джерело: сформовано за даними [41]

Як видно з даних табл. 2.8 собівартість від реалізації ВРХ на відгодівлі зросла з 6309 тис. грн у 2022 році до 66254 тис. грн у 2024 році. Це свідчить про значне зростання вартості продукції, що може бути пов'язане зі збільшенням обсягів відгодівлі або підвищенням цін. Собівартість реалізації дорослої ВРХ у грошовому вираженні збільшилася з 19911 тис. грн до 31052 тис. грн (156,0 % до 2022 року, 101,2 % до 2023 року), що також відображає приріст вартості та поголів'я. Собівартість реалізації молока у 2024 році становила 28122 тис. грн, що є значним зниженням порівняно з 2022 і 2023 роками (13,1% до 2022 року, 9,3% до 2023 року), що може свідчити про падіння цін або проблеми з реалізацією продукції.

В Україні серед галузей продуктивного тваринництва провідне місце займає скотарство, на яке припадає близько 60 % поголів'я тварин у перерахунку на умовні голови. Внаслідок суспільного поділу праці в Україні сформувалися такі виробничі напрями скотарства: молочне, молочно-м'ясне та м'ясо-молочне, які розташовані нерівномірно по території. АПВНП «Візит» відноситься до категорії господарств з молочно-м'ясним виробничим напрямом.

Поряд зі зменшенням чисельності поголів'я відзначається також значне зниження продуктивності тварин.

Для системного аналізу стану галузі доцільно розглянути роль виробництва продукції у структурі економіки господарства за основними показниками виробничо-фінансової діяльності підприємства (табл. 2.9).

Дані таблиці 2.9 свідчать, що в економіці тваринництва молочне скотарство займає провідну позицію. Частка валової продукції цієї галузі щорічно зростає – від 59,3 % у 2022 р. до 68,4 % у 2024 р. Одночасно зростає й частка витрат на виробництво молока та приріст великої рогатої худоби, проте темпи їх зростання випереджають темпи зростання вартості валової продукції. Поточні виробничі витрати збільшилися з 78,1% до 79,2%, при цьому найбільше зростання спостерігається у витратах на оплату праці — від 76,5 % до 80,1%.

Місце галузі молочного скотарства в АПВНП «Візит»

Показник	Рівень показника по молочному скотарству			Частка показника галузі молочного скотарства в економіці господарства, %					
				в тваринництві			в сільському господарстві		
	2022	2023	2024	2022	2023	2024	2022	2023	2024
Валова продукція, тис. т	2706	2293	2080	59,3	65,3	68,4	18,2	26,6	27,1
Поточні виробничі витрати, тис. грн.	36585	30995	28122	78,1	77,1	79,2	30,4	36,4	43,1
Витрати на оплату праці, тис. грн.	16020	15570	13650	76,5	77,5	80,1	32,1	35,9	41,2
Прямі за трати праці, тис. люд.-год.	166	160	152	59,3	61,3	65,5	31,2	37,6	48,2
Виручка від реалізації, тис. грн.	34580	33296	31616	67,9	68,2	75,2	18,5	23,1	40,6

Джерело: сформовано за даними [41]

Підвищення результативності аграрного виробництва тісно пов'язане з подальшим удосконаленням його спеціалізації. Спеціалізація сільського господарства передбачає переважний розвиток окремої або кількох взаємопов'язаних галузей, орієнтованих на випуск товарної продукції.

Розширення цих напрямів діяльності та виготовлення відповідних видів продукції формують виробничу спеціалізацію аграрного підприємства (табл. 2.10). Спеціалізація аграрного виробництва є динамічним процесом, що триває безперервно, і всі сільськогосподарські підприємства постійно поглиблюють її відповідно до змін зовнішніх та внутрішніх умов.

Процес спеціалізації передбачає концентрацію засобів виробництва та трудових ресурсів сільськогосподарського підприємства на випуску окремих видів товарної продукції з урахуванням природно-кліматичних та економічних чинників. Як видно з даних табл. 2.10 у структурі товарної продукції

тваринництва домінує молоко цільне, частка якого у 2024 році склала 10,1% та реалізація ВРХ на племінні цілі – 4,1%.

Таблиця 2.10

Структура товарної продукції АПВНП «Візит», %

Вид продукції	Роки		
	2022	2023	2024
Разом по тваринництву	21,5	18,1	18,4
продано на м'ясо:			
ВРХ	0,7	1,4	2,8
свині	0,5	0,1	0,6
продано на племінні цілі:			
ВРХ	6,9	5,3	4,1
свині	4,6	1,6	0,2
Молоко цільне	8,2	9,1	10,1
Мед	0,5	0,5	0,5
Інша продукція тваринництва	0,1	0,1	0,1
Разом по рослинництву	35,3	40,6	41,2
Промислова продукція	8,1	10,8	8,1
Реалізація іншої продукції, робіт та послуг	35,1	30,5	32,3
Всього	100	100	100

Джерело: сформовано за даними [41]

Раціональне розміщення виробництва та науково обґрунтована спеціалізація сприяють нарощуванню обсягів сільськогосподарської продукції, підвищенню продуктивності праці та зниженню її собівартості, що забезпечує ефективне використання земельних ресурсів, матеріально-технічної бази та трудового потенціалу.

Ефективність виробництва визначається співвідношенням отриманих результатів до витрат засобів виробництва та живої праці. Це інтегральна економічна категорія, якісна сутність якої проявляється у високій результативності використання як живої праці, так і уречевленої праці, втіленої у засобах виробництва.

Як економічна категорія ефективність виробництва тісно пов'язана з потребою максимально повного задоволення матеріальних і культурних потреб населення України. Відтак підвищення ефективності виробництва

характеризується зростанням обсягів сукупного продукту та національного доходу, спрямованих на забезпечення потреб безпосередніх виробників і суспільства загалом за мінімальних сукупних витрат на одиницю продукції.

2.3. Оцінка досягнутого рівня економічної ефективності виробництва молока в АПВНП «Візит»

Оскільки утримання великої рогатої худоби вимагає значних обсягів грубих і соковитих кормів, галузь скотарства переважно розміщується в регіонах із розвиненими природними кормовими угіддями, що сприяє зниженню виробничих витрат. На підприємстві АПВНП «Візит» на одну голову великої рогатої худоби припадає лише 0,1 га пасовищ і 0,34 га сінокосів, тоді як середні показники по району становлять відповідно 0,64 га та 0,21 га.

Скотарство є відносно фондомісткою галуззю. Зведення масштабних тваринницьких комплексів для виробництва молока та м'яса потребує значних матеріальних і фінансових ресурсів, а також передбачає їх розміщення поблизу великих населених пунктів, з огляду на високий рівень швидкого псування відповідної продукції.

Виробництво будь-якого виду продукції, зокрема й молочної, може зростати за рахунок збільшення обсягу затраченої праці, підвищення її продуктивності або завдяки одночасному впливу обох чинників. Обсяг праці визначається чисельністю персоналу, тривалістю робочого дня та інтенсивністю трудових процесів. З урахуванням того, що в АПВНП «Візит» чисельність працівників у галузі тваринництва скоротилася на 20 осіб, а тривалість робочого дня регулюється законодавством, цілком очевидно, що обсяг праці в даній сфері також демонструє тенденцію до зниження (табл. 2.11).

Дані таблиці 2.11 свідчать, що виробництво продукції молочного скотарства у розрахунку на 1 люд.-год. у 2024 р. збільшилось на 2,8% в порівнянні з 2022 р. і на 1,4 % порівняно з 2023 р. При виробництві молока затрати праці у 2024 році становили 7,3 люд.-год., що на 2,8% більше порівняно з 2022 р. та на 1,4% більше порівняно з 2023 роком.

Продуктивність праці при виробництві продукції молочного скотарства в АПВНП «Візит»

Показники	Роки			2024 р. до	
	2022	2023	2024	2022 р.	2023 р.
Вироблено валової продукції молочного скотарства, грн /люд.-год	229,2	194,2	141,2	61,6	72,7
Затрати праці на 1 ц молока, люд.-год.	7,1	7,2	7,3	102,8	101,4
Затрати праці на 1 корову, люд.-год.	472,3	473,2	474,5	100,5	100,3

Джерело: сформовано за даними [41]

Ефективність виробництва визначається як співвідношення отриманих результатів господарської діяльності до сукупних витрат засобів виробництва та живої праці. Вона є узагальнюючою економічною категорією, що відображає якість використання трудових і матеріальних ресурсів, а її рівень характеризується ступенем результативності застосування живої праці та уречевленої праці, втіленої у засобах виробництва.

Як економічна категорія, ефективність виробництва тісно пов'язана з необхідністю максимально повного задоволення матеріальних і духовних потреб населення. Тому зростання ефективності виробництва проявляється у збільшенні обсягів суспільного продукту та національного доходу, що сприяє підвищенню рівня добробуту населення та розвитку національної економіки.

Підвищення ефективності передбачає досягнення більшого економічного результату при мінімальних сукупних витратах на одиницю продукції, що забезпечує оптимальне використання виробничих ресурсів і створює умови для сталого економічного зростання.

Економічна ефективність виробництва молока відображає ступінь раціональності використання матеріальних, трудових і фінансових ресурсів у процесі отримання молочної продукції та визначається співвідношенням отриманих результатів до понесених витрат. Вона характеризує досягнення

максимально можливого економічного результату за мінімальних ресурсних затрат.

Основними показниками, що визначають рівень економічної ефективності виробництва молока, є:

- собівартість 1 ц молока,
- надій молока на одну корову,
- рівень рентабельності виробництва,
- продуктивність праці працівників галузі,
- фондвіддача та енергоозброєність виробництва,
- валовий і чистий прибуток від реалізації молока.

АПВНП «Візит» належить до підприємств із молочно-м'ясною спеціалізацією виробництва. Результати аналізу показують, що у досліджуваному господарстві спостерігається тенденція до істотного скорочення поголів'я великої рогатої худоби.

Поряд із цим відзначається зниження рівня продуктивності тварин, що негативно позначається на обсягах виробництва молока та м'яса. Зменшення показників ефективності може бути зумовлене недостатньою забезпеченістю господарства якісними кормами, зношеністю матеріально-технічної бази, нестачею оборотних коштів для оновлення поголів'я та недостатнім рівнем механізації виробничих процесів у тваринництві.

Додатковими чинниками, що вплинули на погіршення показників, є недосконала організація відтворення стада, низький рівень племінної роботи та недостатня мотивація працівників галузі. У сукупності ці фактори спричинили зниження інтенсивності виробництва, що негативно вплинуло на економічну ефективність діяльності тваринницької галузі підприємства.

В табл. 2.12 наведено показники економічної ефективності виробництва продукції тваринництва в АПВНП «Візит». Як видно, в АПВНП «Візит» знижується продуктивність ВРХ.

Таблиця 2.12

Продуктивність виробництва ВРХ в АПВНП «Візит»

Показник	Роки			Темп зростання / спаду (у %)		
	2022	2023	2024	2023/2022	2024/2023	2024/2022
Поголів'я ВРХ	410	350	320	85,4	91,4	78,0
Продуктивність тварин:						
середньорічний надій молока на одну корову, кг.	6600	6550	6500	99,2	99,2	98,5
середньодобовий приріст, живої ваги, г	740	725	720	97,9	99,3	97,3
Вихід телят на 100 корів, гол	98	97	95	99,0	97,9	96,9

Джерело: сформовано за даними [41]

Так у 2024 році середньодобовий надій становив 6500 кг на 1 корову, що на 0,8% менше порівняно з 2023 р. та на 1,5% менше порівняно з 2022 р. Також зменшується і середньодобовий приріст з 740 г у 2022 р. до 720 г у 2024 р., що можна пояснити незбалансованістю раціону за протеїном, клітковиною, мінералами.

В таблиці 2.13 наведено розрахунок затрат праці на 1 ц молока для АПВНП «Візит» за 2024 рік.

Таблиця 2.13

Затрати праці на 1 ц молока в АПВНП «Візит», 2024 рік

Показник	Значення
Чисельність корів, голів	320
Валовий надій молока на 1 корову, кг	6500
Чисельність працівників в тваринництві, осіб	79
Річний фонд робочого часу 1 працівника, год.	1920
Загальні трудові витрати на виробництво, люд.-год.	151840
Валовий надій молока, ц	20800
Затрати праці на 1 ц, люд.-год.	7,3

Джерело: сформовано за даними [41]

Високі затрати праці свідчать про недостатню механізацію процесів доїння, годівлі та обслуговування стада.

Для зниження трудомісткості слід:

- впровадити сучасні доїльні установки та системи автоматизації;
- оптимізувати організацію робочого процесу;
- поліпшити умови годівлі та утримання корів, що підвищить продуктивність;
- підвищити кваліфікацію та мотивацію персоналу.

Найбільшу частку у структурі витрат займають витрати на корми, які у звітному році зросли порівняно з базовим періодом на 3,3 % за приростом живої маси та одночасно зменшилися при виробництві молока на 6,3 % (рис. 2.1 та 2.2).

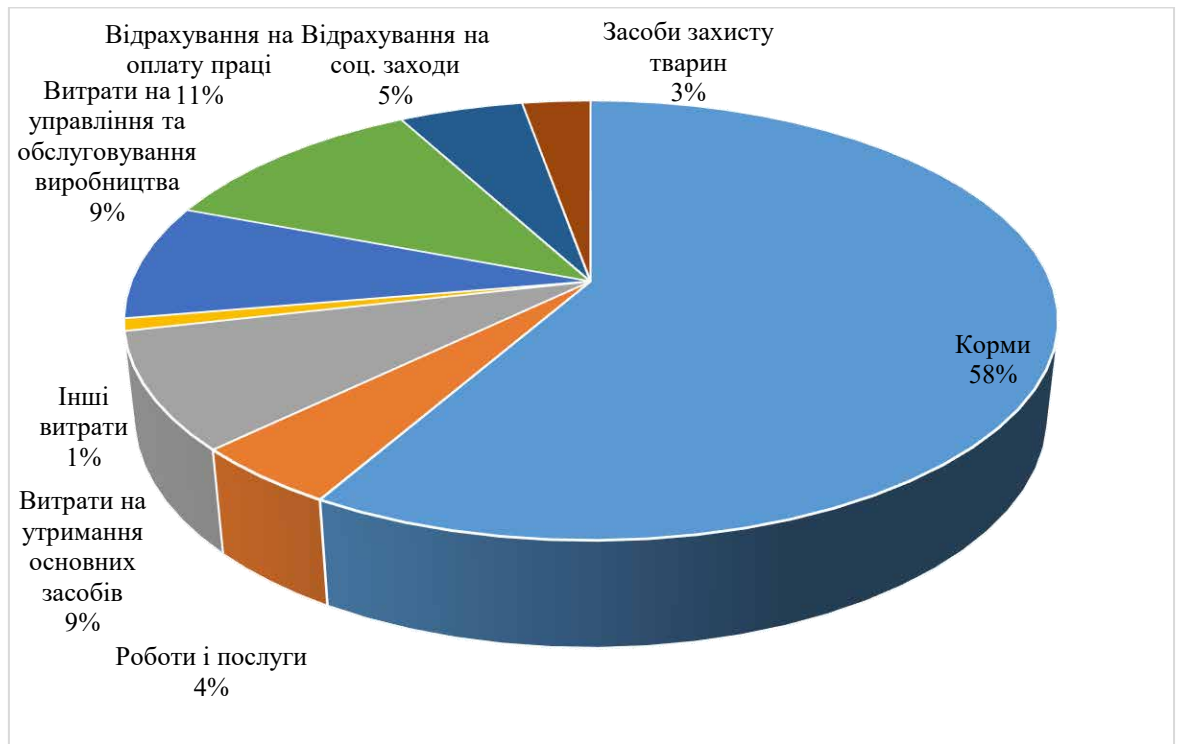

Рис. 2.1. Структура собівартості 1 ц молока в АПВНП «Візит», 2024 р.

Джерело: сформовано за даними [41]

Проте це не свідчить про зниження вартості згодованих кормів, оскільки їхня собівартість фактично збільшилася по видах продукції на 808,37 грн та 15,01 грн відповідно.

Рис. 2.2. Структура собівартості 1 ц приросту великої рогатої худоби в АПВНП «Візит», 2024 р.

Джерело: сформовано за даними [41]

В таблиці 2.14 наведено вихідні дані для розрахунку показників економічної ефективності виробництва молока в АПВНП «Візит» за 2024 рік.

Таблиця 2.14

Вихідні дані для розрахунку показників економічної ефективності виробництва молока в АПВНП «Візит, 2024 рік

Показник	Значення
Чисельність корів	320
Валовий надій молока на 1 корову, кг	6500
Чисельність працівників в тваринництві, осіб	65
Річний фонд робочого часу 1 працівника, год.	1920
Ціна реалізації молока, грн./кг	15,2
Валовий надій молока, ц	20800
Загальні витрати, тис. грн.	28122

Джерело: сформовано за даними [41]

Для розрахунку показників економічної ефективності виробництва молока в АПВНП «Візит» обчислимо дохід, собівартість, прибуток та рентабельність (табл. 2.15).

**Показники економічної ефективності виробництва молока в АПВНП
«Візит»**

Показник	Значення
Дохід від реалізації, тис. грн.	31616
Собівартість 1 кг, грн.	13,52
Прибуток, тис. грн.	3494
Рентабельність продукції, %	12,43
Рентабельність продажів, %	11,06

Джерело: сформовано за даними [41]

Як видно з даних табл. 2.15 виробництво молока в АПВНП «Візит» є прибутковим. Прибуток становить 3494 тис. грн на рік, або 537,6 грн прибутку на 1 кг. При цьому собівартість виробництва 1 кг молока становить 13,52 грн. При ціні реалізації молока 15,2 грн за 1 кг прибуток складе 1,68 грн. Рентабельність продукції складає 12,43% а рентабельність продажів відповідно 11,06%.

Разом із цим спостерігається зростання витрат на утримання основних засобів, а також на оплату робіт і послуг, що відображає тенденцію до збільшення питомих витрат у процесі виробництва продукції тваринництва.

Незважаючи на складну соціально-економічну ситуацію в Україні, молочна галузь зберегла стабільність, продовжує функціонувати та залишається надзвичайно важливою складовою, що має визначальне значення для життя суспільства та забезпечення продовольчої безпеки країни. Хоча виробництво молока переважно здійснюється в господарствах населення, нині на ринку відбуваються трансформаційні процеси у бік промислового виробництва. Ці зміни зумовлені необхідністю підвищення якості молока, оскільки переробні підприємства віддають перевагу більш високоякісній сировині для виробництва молочної продукції.

Підприємство АПВНП «Візит» попри складну ситуацію продовжує займатися виробництвом молока. Аналіз сучасного стану молочного скотарства

на АПВНП «Візит» свідчить, що підприємство має потенціал для подальшого нарощування обсягів виробництва та підвищення економічної ефективності галузі.

Висновки до розділу 2

На сьогодні підприємство функціонує на базі однієї молочнотоварної ферми та однієї ферми з вирощування молодняка великої рогатої худоби. Продукція тваринництва включає продукцію нормальної життєдіяльності тварин, таку як молоко, та продукцію вирощування тварин, що охоплює приплід, приріст молодняка, а також дорослої худоби на відгодівлі

Аналіз даних свідчить про нестабільну динаміку основних фінансових показників підприємства упродовж 2022-2024 років. Чистий дохід від реалізації продукції у 2023 році зріс на 12,13 % порівняно з 2022 роком, що свідчить про певне розширення обсягів реалізації. Проте у 2024 році спостерігається значне зниження доходу на 27,95% відносно попереднього року, або на 19,21% у порівнянні з базовим 2022 роком. Це може бути наслідком зменшення обсягів виробництва, зниження цін реалізації або погіршення кон'юнктури ринку.

У 2024 році середньодобовий надій становив 6500 кг на 1 корову, що на 0,8% менше порівняно з 2023 р. та на 1,5% менше порівняно з 2022 р. Також зменшується і середньодобовий приріст з 740 г у 2022 р. до 720 г у 2024 р., що можна пояснити незбалансованістю раціону за протеїном, клітковиною, мінералами.

Виробництво молока в АПВНП «Візит» є прибутковим. Прибуток становить 3494 тис. грн на рік, або 537,6 грн прибутку на 1 кг. При цьому собівартість виробництва 1 кг молока становить 13,52 грн. При ціні реалізації молока 15,2 грн за 1 кг прибуток складе 1,68 грн. Рентабельність продукції складає 12,43% а рентабельність продажів відповідно 11,06%.

РОЗДІЛ 3. ШЛЯХИ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ВИРОБНИЦТВА МОЛОКА В АПВНП «ВІЗИТ»

3.1. Прогнозування виробництва молока в АПВНП «Візит» в умовах сучасних викликів

Прогнозування тенденцій розвитку молочного скотарства є ключовим елементом стратегічного планування в аграрному секторі та спрямоване на визначення перспективних орієнтирів зміни обсягів виробництва, продуктивності тварин, структури стада та ефективності використання ресурсів.

До основних методичних підходів прогнозування належать:

- економіко-статистичний аналіз (ряди динаміки, трендові моделі, індексний метод);
- кореляційно-регресійні моделі, що дозволяють оцінити вплив кормової бази, продуктивності праці, технологічних факторів;
- нормативні та балансові методи, які враховують технологічні вимоги до годівлі й утримання;
- сценарне прогнозування, що передбачає моделювання оптимістичного, реалістичного та песимістичного сценаріїв розвитку.

Методичні підходи забезпечують можливість комплексної оцінки факторів, які формують тенденції галузі, та вибору найбільш прийняттого варіанта прогнозу.

В умовах обмежених фінансових ресурсів прогнозування обсягів виробництва молока стає особливо актуальним для сільськогосподарських підприємств, таких як АПВНП «Візит». Обмежене фінансування накладає певні обмеження на закупівлю кормів, модернізацію технологічного обладнання та інвестиції в покращення умов утримання худоби, що безпосередньо впливає на продуктивність стада та валове виробництво молока.

У таких умовах прогнозування потребує комплексного підходу, що включає:

- аналіз наявних ресурсів (площі кормових угідь, наявність кормів, кількість корів);
- оцінку ефективності використання обмежених коштів;
- моделювання різних сценаріїв виробництва — оптимістичного, реалістичного та консервативного, залежно від рівня фінансового забезпечення;
- розрахунок потенціалу підвищення продуктивності без додаткових капіталовкладень, наприклад, за рахунок удосконалення годівлі, раціоналізації структури стада та покращення управління.

Традиційна формула прогнозу виробництва молока (формула 3.1):

$$Q_{\text{пр}} = N_K \times Y_K \quad (3.1)$$

де: $Q_{\text{пр}}$ – прогнозований обсяг виробництва молока, ц;

N_K – прогнозна чисельність корів;

Y_K – прогнозний середній надій на корову.

Зазвичай при прогнозуванні використовують наступні сценарії:

1. Песимістичний сценарій – орієнтується на існуючі ресурси без додаткових інвестицій; застосовуються заходи з економії кормів та удосконалення годівлі; прогнозує стабільний, але помірний ріст надоїв або їх збереження на поточному рівні.

2. Найбільш очікуваний сценарій – передбачає часткове фінансування модернізації технологій та поліпшення кормової бази; зростання надоїв забезпечується за рахунок більш ефективного використання ресурсів та помірного оновлення стада; обсяг валового виробництва молока збільшується за рахунок зростання продуктивності корів.

3. Оптимістичний сценарій – можливий при частковому залученні зовнішніх коштів або субсидій; передбачає модернізацію доїльного обладнання та застосування високоякісних кормів; дозволяє досягти максимальних можливих надоїв та обсягів виробництва за наявних обмежених ресурсів.

У сучасних умовах функціонування аграрного сектору України виробники молока стикаються з низкою економічних, технологічних та організаційних викликів, що істотно впливають на стабільність і перспективи розвитку галузі.

Для АПВНП «Візит» прогнозування виробництва молока набуває стратегічного значення, оскільки дає змогу оцінити потенціал підприємства, визначити можливі ризики та обрати оптимальні шляхи забезпечення конкурентоспроможності молочного скотарства.

До ключових чинників, які формують виробничі можливості підприємства, належать:

- нестабільність цін на корми і паливно-мастильні матеріали, що призводить до зростання собівартості молока;
- дефіцит обігових коштів, що обмежує можливості модернізації доїльного обладнання, придбання високоякісних кормів та розширення стада;
- погіршення демографічної ситуації в сільській місцевості, що впливає на доступність кваліфікованих кадрів;
- кліматичні зміни, які зумовлюють нестабільність урожайності кормових культур;
- підвищення вимог до якості молока з боку переробних підприємств;
- зростання конкуренції як на внутрішньому, так і на зовнішньому ринках.

Усе це потребує застосування адаптивного підходу до прогнозування виробництва, який має враховувати як зовнішнє середовище, так і внутрішній потенціал АПВНП «Візит».

Нами запропоновано прогноз щодо кількості поголів'я ВРХ в АПВНП «Візит» (рис. 3.1).

Як видно з рис. 3.1 при найбільш очікуваному варіанту у 2026 р. поголів'я ВРХ в АПВНП «Візит» становитиме 248 гол. Проте ми зробили прогноз за умов оптимістичного та песимістичного сценаріїв.

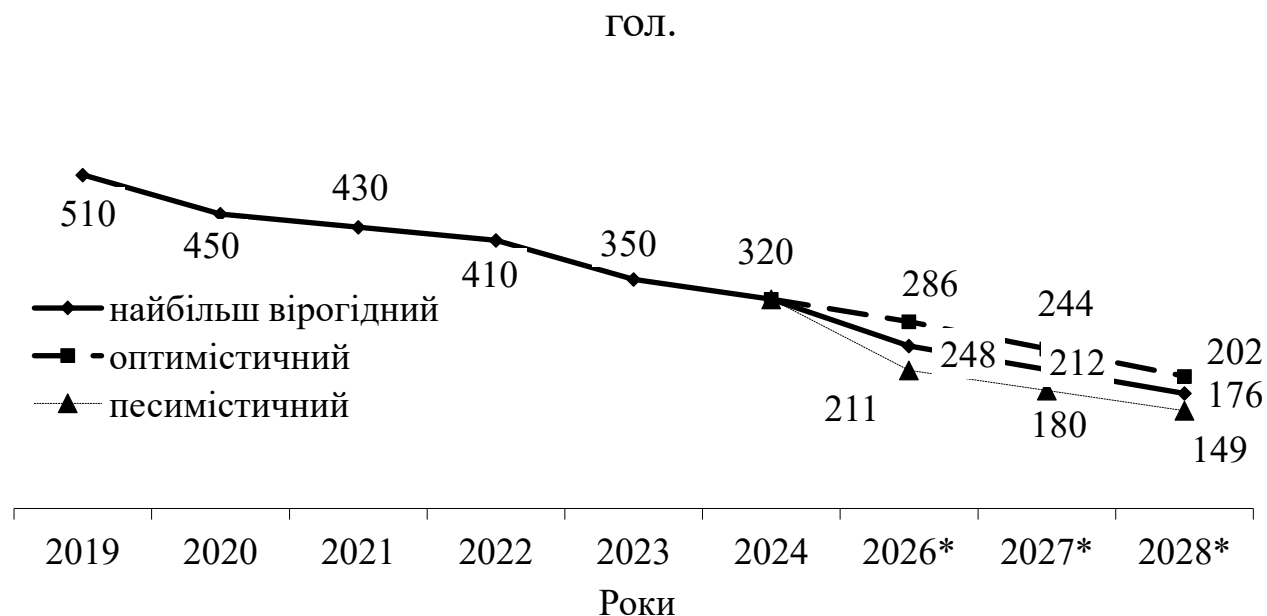

Рис. 3.1. Фактичні та прогнозні дані кількості поголів'я ВРХ в АПВНП «Візит» (* прогнозні дані)

Джерело: сформовано за даними [41]

При оптимістичному сценарію у 2026 р. поголів'я ВРХ в АПВНП «Візит» може становити 286 гол., у 2027 р. – 244 гол. а у 2028 р. – 202 гол. При песимістичному сценарію поголів'я ВРХ в АПВНП «Візит» у 2026 р. становитиме 211 гол., у 2027 р. – 180 гол. а у 2028 р. лише 149 гол.

Прогноз виробництва молока в АПВНП «Візит» на рис. 3.2. Так у 2026 р. виробництво молока планується на рівні 16120 ц. Однак в залежності від стану економічної кон'юнктури розроблені наступні сценарії розвитку подій: а саме оптимістичний та песимістичний. Так за сприятливих умов у 2026 р. (оптимістичний сценарій) виробництво молока в АПВНП «Візит» може скласти 18590 ц, у 2027 р. – 15860 ц, а у 2028 р. – 13130 ц. При песимістичному сценарію виробництво молока в АПВНП «Візит» у 2026 р. становитиме 13715 ц, у 2027 р. – 11700 ц та 9685 ц молока у 2028 р.

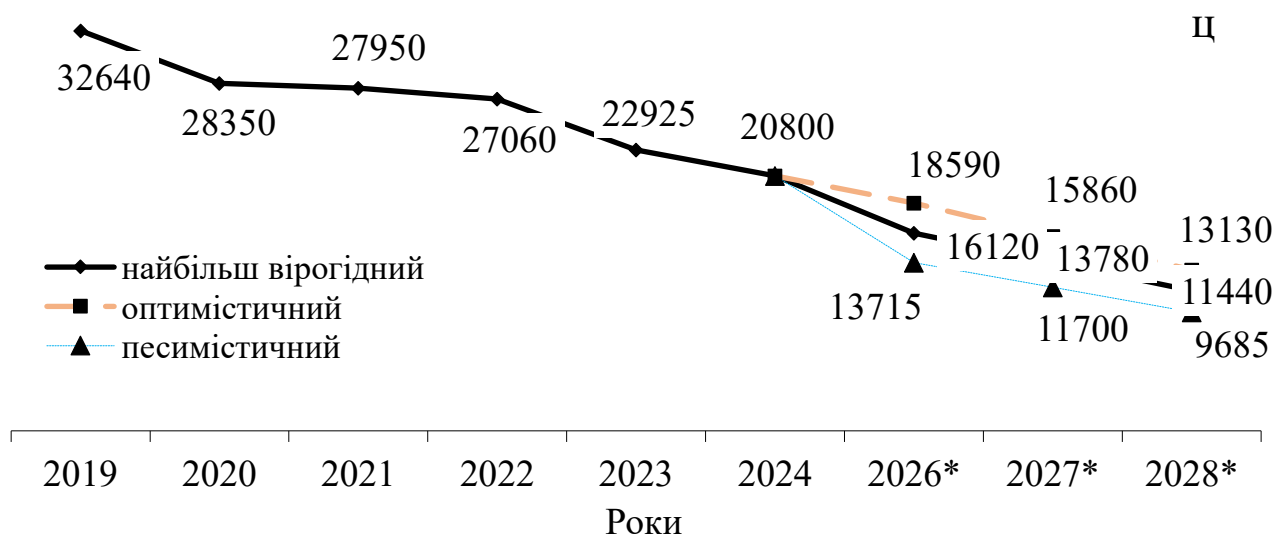

Рис. 3.2. Фактичні та прогнозні дані виробництва молока в АПВНП «Візит» (* прогнозні дані)

Джерело: сформовано за даними [41]

Також нами здійснено прогноз середніх цін на молоко, грн./т. Ціна реалізації молока на прогнозований період зростатиме незначними темпами. Так у 2026 році ціна за 1 т молока становитиме 15849 грн./т, у 2027 р. – 15880 грн./т та у 2028 р – 15912 грн./т (рис. 3.3).

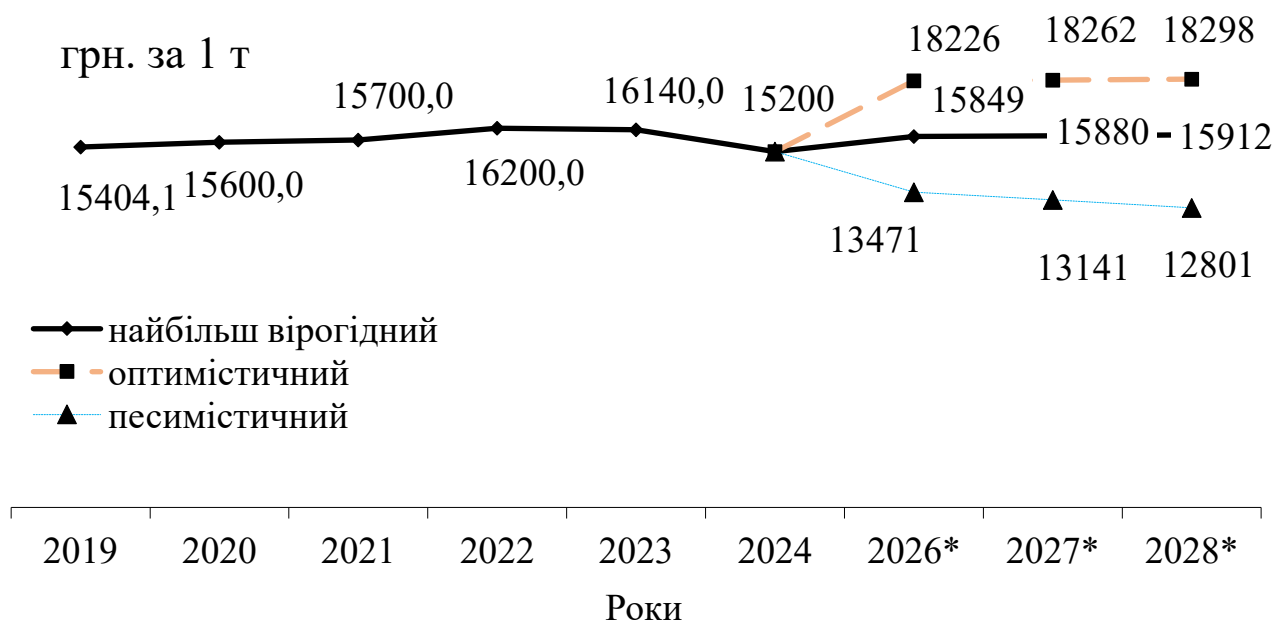

Рис. 3.3. Фактичні та прогнозні дані середніх цін молока, грн/т (* прогнозні дані)

Джерело: сформовано за даними [42]

При песимістичному сценарію ціна на молоко буде у 2026 р. – 13471 грн./т, у 2027 р. – 13141 грн./т та у 2028 р. – 12801 грн./т. За сприятливих умов (оптимістичний сценарій) ціна на молоко становитиме у 2026 р. – 18226 грн./т, у 2027 р. – 18262 грн./т та 18298 грн./т у 2028 р.

Вагоме значення у підвищенні результативності функціонування молочного скотарства мають процеси концентрації та спеціалізації виробництва. Їх реалізація забезпечує можливість упровадження індустріальних методів ведення виробництва та використання передових технологічних рішень. Масштабна індустріалізація галузі на основі машинних технологій із високим рівнем комплексної механізації та автоматизації всіх виробничих операцій сприяє не лише зростанню обсягів продукції й підвищенню економічної ефективності, а й покращенню умов праці персоналу. Змінюється характер трудової діяльності працівників тваринництва – вона набуває більшої спеціалізації та потребує високого рівня професійної підготовки, що істотно підвищує її продуктивність. Відповідно зростає й рівень оплати праці [37].

3.2. Формування системи ефективного виробництва молока на інноваційній основі

Створення системи інтенсивного та ефективного виробництва молока передбачає інтеграцію сучасних технологій, наукових розробок і передових методів управління, що забезпечують підвищення продуктивності стада, зниження собівартості продукції та оптимізацію використання ресурсів.

Основними принципами формування такої системи є:

- впровадження інноваційних технологій годівлі та утримання тварин, які забезпечують максимальне використання поживних речовин і підтримання високого рівня здоров'я стада;
- механізація та автоматизація виробничих процесів, включаючи доїння, годівлю, облік і контроль продуктивності, що зменшує трудомісткість і підвищує ефективність праці;

– раціональне використання кормової бази та впровадження збалансованих раціонів, що забезпечують необхідний рівень енергетичних, протеїнових та мінеральних речовин;

– системний підхід до відтворення стада, включаючи племінну роботу, генетичне поліпшення поголів'я та контроль здоров'я тварин;

– інтеграція сучасних методів менеджменту та економічного стимулювання працівників, що забезпечує матеріальну зацікавленість у підвищенні продуктивності та якості продукції;

– використання сучасних інформаційних та аналітичних систем, які дозволяють контролювати показники виробництва в реальному часі та приймати управлінські рішення на основі об'єктивних даних.

На рис. 3.4 наведена блок-схема формування системи інтенсивного молочного виробництва на інноваційній основі для АПВНП «Візит»

Рис. 3.4. Блок-схема формування системи інтенсивного молочного виробництва на інноваційній основі для АПВНП «Візит»

Джерело: сформовано за даними [33]

Запровадження системи інтенсивного молочного виробництва на інноваційній основі дозволяє збільшити обсяги виробництва молока, покращити його якість, зменшити витрати ресурсів і забезпечити економічну стійкість підприємства. Такий підхід сприяє конкурентоспроможності підприємства на внутрішньому та зовнішньому ринках, підвищенню рентабельності та стабільності виробництва.

Низький рівень продуктивності праці в сільськогосподарському виробництві зумовлений комплексом факторів, які можна розділити на декілька груп (рис. 3.5).

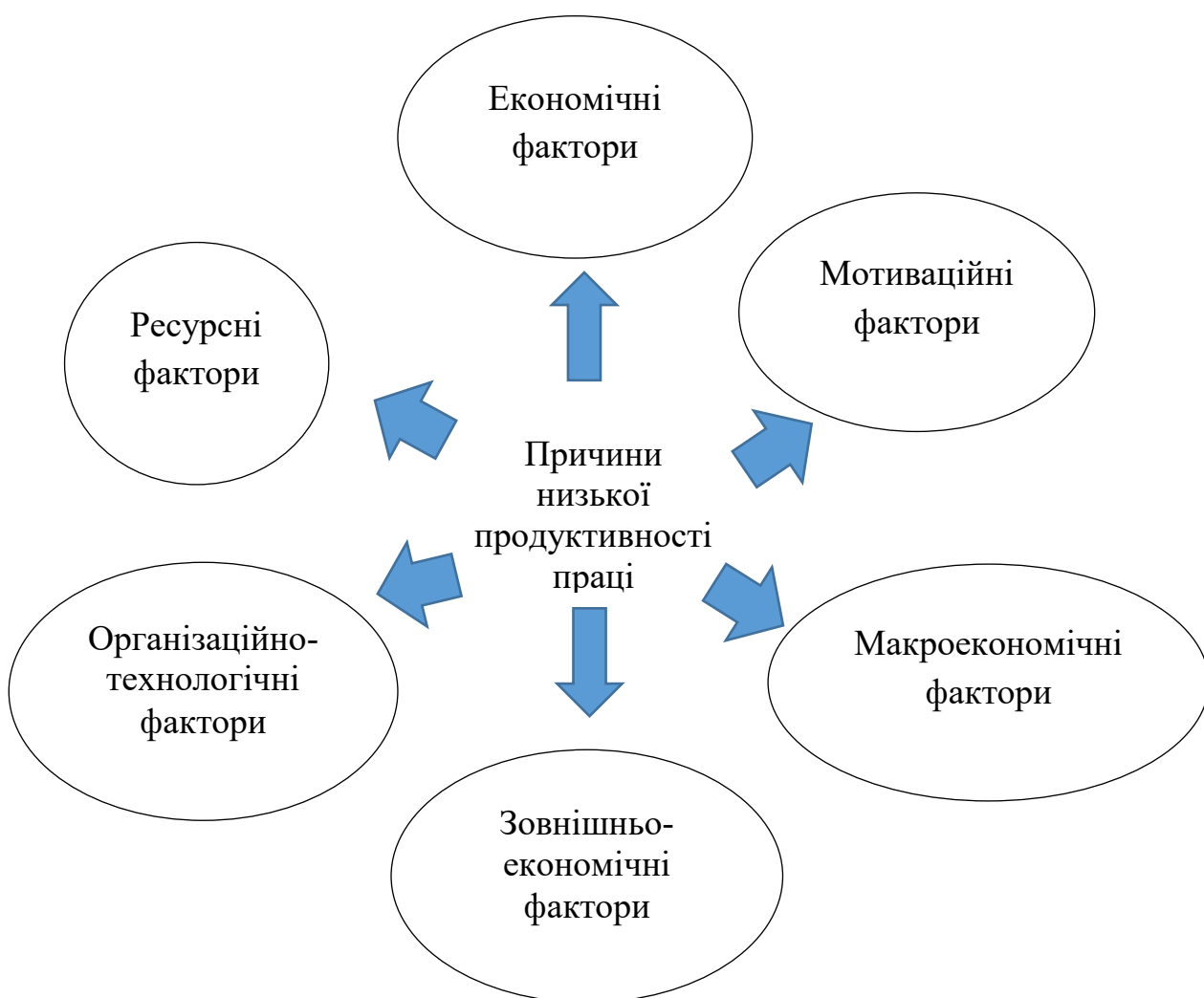

Рис. 3.5. Причини низької продуктивності праці в сільському господарстві

Джерело: сформовано за даними [1, 41]

Ресурсні фактори:

- обмежена забезпеченість підприємства кормовими ресурсами, що знижує приріст живої маси та виробництво продукції тваринництва;
- недостатній рівень матеріально-технічного забезпечення та механізації виробничих процесів, що підвищує трудомісткість операцій.

Економічні та мотиваційні фактори:

- низька матеріальна зацікавленість працівників у кінцевому результаті діяльності;
- відсутність ефективної системи стимулювання, що знижує мотивацію до підвищення продуктивності праці.

Організаційно-технологічні фактори:

- низький рівень трудової та технологічної дисципліни, що призводить до нераціонального використання робочого часу;
- відсутність у працівників відчуття відповідальності та почуття господаря, що негативно впливає на якість виконання робіт.

Макроекономічні та зовнішньоекономічні фактори:

- наслідки глибокої економічної кризи, через яку умови ведення сільськогосподарського виробництва значною мірою визначаються фінансово-кредитною, ціновою та податковою політикою держави;
- коливання цін на сільськогосподарську продукцію та енергоносії, що впливає на планування та інвестиції.

У сукупності ці фактори зумовлюють високу трудомісткість виробництва та низьку продуктивність праці, що безпосередньо позначається на економічній ефективності підприємства та стабільності аграрного виробництва в цілому

Основою розвитку господарства є забезпечення тварин необхідними поживними речовинами через раціони кормів, які дозволяють отримувати їх у достатній кількості та належної якості для досягнення максимальної продуктивності.

Ефективність використання кормів визначається їхньою якістю та поживною цінністю. Біологічна повноцінність кормів оцінюється за

енергетичною, протеїною та вуглеводною поживністю, яка формується під впливом виду та сорту рослин, застосованої агротехніки, агрокліматичних умов вирощування, а також технології заготівлі, зберігання та підготовки кормів до згодовування.

У сучасних умовах цифровізації та технологічного оновлення аграрного сектору інноваційний розвиток є ключовим фактором підвищення ефективності молочного скотарства. Інновації дозволяють не лише збільшити обсяги виробництва молока, але й забезпечити його високу якість, знизити собівартість та підвищити конкурентоспроможність підприємства на ринку. Для підприємств молочної галузі інноваційні підходи стають необхідною умовою стабільності та стійкості до зовнішніх викликів. Розглянемо головні інноваційні підходи для підвищення ефективності виробництва молока для АПВНП «Візит».

Інновації в технологіях утримання та доїння корів. Мова йде про роботизовані доїльні системи (доїльні роботи), що забезпечуватиме автоматизацію процесу доїння, зменшують трудові витрати, покращують гігієну та знижують стрес тварин та сприятиме підвищенню надоїв на 10-15% і покращенню якості молока.

Системи автоматичного контролю умов утримання, які включають вентиляцію з датчиками температури та вологості, автоматичні підстилки, системи контролю гною, що дозволить стабілізувати мікроклімат, зменшення захворюваності, підвищення продуктивності стада.

Інноваційні підходи до годівлі та кормовиробництва. Система точного годування (Precision Feeding), яка передбачає використання датчиків, ваги, цифрові раціони та автоматизовані кормороздавачі, що доводить оптимізувати норми годівлі, зменшення перевитрат кормів на 5-10%, підвищення надоїв.

Використання силосних та білково-енергетичних добавок нового покоління, що забезпечує збалансованість раціону, покращує перетравність та конверсію корму.

Дрони та супутниковий моніторинг кормових угідь, що дасть можливість контролювати стан посівів, визначати потреби у добривах, воді та захисті рослин, що підвищує врожайність кормових культур.

Цифровізація управління молочним скотарством. Зокрема програми управління стадом (Herd Management Systems), які автоматизують ведення обліку продуктивності, руху стада, осіменіння, ветеринарних процедур, що дозволить точно планувати надої, своєчасно виявляти проблем, знижувати частки яловості.

Використання індивідуальних датчиків активності та здоров'я. Електронні нашійники, педометри, датчики жуйки дозволяють моніторити стан корови, що сприятиме зменшенню захворюваності, ранньому виявленню маститу, збільшенню середніх надоїв.

Інновації в переробці та збуті молока. Впровадження локальних молокопереробних модулів дозволяє виробляти продукцію високої доданої вартості (сири, йогурти), зменшуючи залежність від переробників.

Цифрові платформи продажу (Marketplaces) забезпечують прямий доступ до споживачів або HoReCa, підвищуючи прибутковість.

Системи контролю якості в режимі реального часу передбачають використання датчиків моніторингу бактеріальної чистоти, вмісту соматичних клітин і температури в молоці.

Для підвищення ефективності виробництва молока в АПВНП «Візит» ми запропонували інвестиційний проєкт на інноваційній основі. Метою інвестиційного проєкту для АПВНП «Візит» є підвищення продуктивності корів, зменшення собівартості та зростання валового виробництва молока шляхом упровадження сучасних технологій точного тваринництва.

Проєкт передбачає встановлення:

- системи автоматизованого доїння (доїльний зал типу «Ялинка» або «Карусель»),
- систем управління здоров'ям корів (датчики активності, мікročіпи, контролери жуйки),

- лінії приготування та роздавання повнозмішуваних раціонів (ПЗР, TMR),
- реконструкцію приміщень для покращення мікроклімату (вентилятори, штори, освітлення).

Проект спрямований на зростання надоїв, зниження витрат кормів і витрат праці, а також підвищення якості молока. В табл. 3.1 наведені дані щодо статей витрат на запропонований проєкт.

Таблиця 3.1

Витрати на інвестиційний проєкт для АПВНП «Візит», тис. грн.

Стаття	Сума
Закупівля доїльного залу (2x8)	2800
Система ідентифікації та моніторингу здоров'я тварин	650
TMR-змішувач (12-14 м ³)	1150
Модернізація трьох тваринницьких приміщень (вентиляція, освітлення, штори)	720
Програмне забезпечення та навчання персоналу	180
Резерв на непередбачувані витрати (5%)	250
Разом	5750

Джерело: сформовано за даними [41]

Передбачається, що впровадження інновацій забезпечить:

- підвищення середньорічного надою на корову з 6500 до 7800 кг (+20%),
- зменшення яловості стада на 5-6%,
- зниження витрат кормів на 1 л молока на 8-10%,
- зниження частки ручної праці на 25-30%.

Отже, для стада у 300 корів додаткове виробництво молока складе $(7\ 800 - 6\ 500) \times 300 = 390\ 000$ кг додаткового молока на рік. При цьому додаткові витрати $390\ 000 \times 13,2 = 5\ 148$ тис. грн/рік. Додатковий прибуток буде отриманий на рівні 780 тис. грн. Також відмітимо, що економія витрат на оптимізації відгодівлі складе 420 тис. грн, зниження ремонтно-експлуатаційних витрат 120 тис. грн., зменшення витрат на ветеринарію 80 тис. грн.

В табл. 3.2 наведено економічний ефект від інвестиційного проєкту для АПВНП «Візит».

Таблиця 3.2

**Економічний ефект, окупність та рентабельність інвестицій для
АПВНП «Візит», тис. грн.**

Показник	Сума
Інвестиції	5750
Додатковий прибуток	780
Економія витрат	620
Річний економічний ефект	1400
Строк окупності	4,1 рік (5750 / 1400)
Рентабельність інвестицій	24,3 % (1400/5750 x 100%)

Таким чином реалізація запропонованого інноваційного інвестиційного проєкту в АПВНП «Візит» є економічно доцільною, оскільки:

- забезпечує зростання продуктивності стада на 20%,
- скорочує виробничі витрати,
- підвищує якість молока,
- окупається практично за один рік,
- формує основу для довгострокового розвитку підприємства.

Крім того даний проєкт має й соціально-економічний ефект: покращення умов праці працівників ферми, підвищення якості та безпечності виробленого молока, можливість виходу на преміальні ринки (переробники, експорт); посилення конкурентоспроможності АПВНП «Візит» на регіональному рівні. Такий проєкт відповідає сучасним вимогам інтенсифікації тваринництва та створює стратегічні переваги для підприємства.

3.3. Оптимізація раціонів годівлі як чинник підвищення ефективності виробництва молока в АПВНП «Візит»

Визначення стратегічних альтернатив підвищення ефективності виробництва молока – це процес розроблення, порівняння та вибору можливих напрямів розвитку молочного підкомплексу підприємства, спрямованих на забезпечення максимізації економічних результатів, оптимізації використання ресурсів та підвищення конкурентоспроможності в умовах динамічних змін ринкового середовища. Він охоплює оцінку внутрішніх виробничих резервів, технологічного потенціалу, рівня менеджменту, стану кормової бази, генетичних особливостей стада, а також ринкової кон'юнктури та ризиків зовнішнього середовища.

В основі визначення стратегічних альтернатив лежить:

- діагностика поточного стану виробництва молока (економічна, технологічна, фінансова);
- виявлення проблемних зон та резервів (продуктивність корів, собівартість, якість сировини, рентабельність);
- формування кількох варіантів розвитку (інноваційні, інвестиційні, організаційні, технологічні, інституційні);
- оцінка та вибір оптимальної стратегії із урахуванням ресурсних можливостей та ринкових тенденцій.

Для аналізованого підприємства АПВНП «Візит» були запропоновані стратегічні альтернативи у сфері виробництва молока. Вони передбачають різні підходи до організації технологічного процесу, оптимізації годівлі та відтворення стада, а також використання сучасних методів управління продуктивністю тварин. Реалізація кожної альтернативи оцінюється з точки зору економічної ефективності, рівня продуктивності та відповідності агротехнічним і ветеринарним вимогам (табл. 3.3).

Стратегічні альтернативи виробництва молока для АПВНП «Візит»

Стратегічний напрям	Суть	Очікуваний ефект
Генетичне поліпшення стада	Впровадження племінної селекції, штучного осіменіння, геномної оцінки	Зростання надоїв та якості молока
Оптимізація кормової бази	Вирощування високопротеїнових культур, збалансовані раціони, кормові добавки	Зменшення собівартості 1 кг молока
Автоматизація технологічних процесів	Роботизоване доїння, сенсори контролю здоров'я тварин, автоматична подача корму	Підвищення продуктивності праці і стабільність якості
Удосконалення системи менеджменту	Менеджмент ферми, облік продуктивності, КРІ-підхід, навчання персоналу	Зростання організаційної ефективності
Створення кооперацій та інтеграційних зв'язків	Вертикальна інтеграція з переробкою або збутом, аграрні кластери	Зменшення витрат та залежності від посередників

Джерело: сформовано за даними [34, 38]

Такі стратегічні варіанти дозволяють визначити найбільш доцільні напрямки розвитку молочного виробництва, спрямовані на підвищення якості продукції, скорочення витрат ресурсів та забезпечення стабільності функціонування підприємства. Застосування методів моделювання і прогнозування дозволяє наочно відобразити можливі наслідки вибору того чи іншого варіанту та підтримати прийняття обґрунтованих управлінських рішень.

Раціональна та науково обґрунтована система годівлі є ключовим чинником забезпечення високої продуктивності молочного стада та зниження собівартості виробництва молока. У структурі витрат на молочне скотарство частка кормів традиційно становить 45–60%, що підтверджує визначальний вплив кормової бази та її ефективності на економічні результати галузі. Для АПВНП «Візит» оптимізація раціонів годівлі є одним із найбільш перспективних

напрямів підвищення продуктивності корів, зміцнення конкурентоспроможності підприємства та покращення рентабельності виробництва молока.

Сучасні підходи до формування раціонів ґрунтуються на принципах забезпечення тварин енергією, протеїном, клітковиною, мінералами та вітамінами у співвідношеннях, що відповідають їх фізіологічним потребам. Недостатність окремих поживних речовин призводить до:

- зниження надоїв на 10–25%;
- порушення обмінних процесів;
- погіршення відтворювальної здатності;
- зменшення тривалості продуктивного використання корів;
- збільшення захворюваності та витрат на ветеринарне забезпечення.

На підприємстві АПВНП «Візит» виявлено тенденцію до коливання рівня молочної продуктивності протягом року, що значною мірою пов'язано з нестабільністю якісного складу кормів та недостатнім балансуванням раціонів за енергією та протеїном. Це актуалізує необхідність їх оптимізації.

У АПВНП «Візит» застосовують зимові та літні раціони, адаптовані до сезонних потреб тварин (табл. 3.4), що забезпечує раціональне використання кормових ресурсів та підтримання стабільної продуктивності стада.

Важливим чинником підвищення обсягів виробництва тваринницької продукції є збалансованість раціонів за поживними речовинами. Повноцінна годівля визначає не лише ефективність використання кормів, але й продуктивність тварин, якість молока та м'яса, а також економічну віддачу від вкладених ресурсів.

Таблиця 3.4

Добовий раціон кормів при утриманні корів в АПВНП «Візит»

Вид тварин	Період року	Раціон
Корови	Літо	Зелена маса – 60 кг
Молодняк молочного напрямку		Зелена маса – 15 кг Сіно – 2 кг
Корови	Зима	Солома – 10 кг, Силос – 20 кг.

Джерело: сформовано за даними [34]

Для забезпечення високої продуктивності великої рогатої худоби щорічно на одну умовну голову необхідно згодовувати близько 35 ц кормових одиниць з вмістом перетравного протеїну 110-120 г. Недостатнє або незбалансоване забезпечення кормами призводить до зниження приросту живої маси, падіння надоїв і погіршення якості продукції, що негативно впливає на економічну ефективність підприємства.

Біологічна повноцінність кормів формується під впливом структури раціону, виду та сорту кормових рослин, агротехніки їх вирощування, а також технології заготівлі та зберігання кормів. Раціонально збалансоване харчування сприяє оптимальному використанню поживних речовин, підвищує результативність виробництва та економічну ефективність тваринництва, а також забезпечує стабільну продуктивність стада протягом року.

Таким чином, збалансовані раціони кормів є основою підвищення продуктивності та ефективності молочно-м'ясного виробництва в АПВНП «Візит», а контроль за їх складанням і використанням є важливим елементом управління виробничим процесом. В табл. 3.5 наведено збалансований раціон годівлі великої рогатої худоби в АПВНП «Візит».

Сучасний рівень високої продуктивності великої рогатої худоби, досягнутий у країнах із розвиненим тваринництвом, базується на впровадженні науково-технічного прогресу в галузі годівлі та на використанні знань з біохімії, фізіології, селекції, розведення, догляду, утримання та експлуатації тварин. Якщо приймати досягнутий рівень продуктивності за 100 %, то внесок кожного з перелічених факторів розподіляється приблизно таким чином: кормова база – 65-75 %, селекція та розведення – 20-25 %, догляд, утримання та експлуатація – 5-10 %.

**Збалансований раціон годівлі великої рогатої худоби в АПВНП
«Візит»**

Показник	Зимовий раціон	Літній раціон	Примітка
Кормові одиниці, ц/ум. голову	36	34	Враховано енергетичну цінність кормів
Перетравний протеїн, г/ум. голову	115	110	Залежить від складу кормів
Вуглеводи, г/ум. голову	2200	2100	З урахуванням концентратів і кормів грубої фракції
Кормова щільність, %	55	50	Відношення концентратів до грубих кормів

Джерело: сформовано за даними [41]

З цього випливає, що основними складовими високопродуктивного скотарства є: кормова база, селекція та розведення, технологія догляду, утримання та експлуатація великої рогатої худоби. Слід зазначити, що стан скотарства в більшості українських господарств, включно з нашим, знаходиться у критичному положенні і практично не відрізняється від загальнонаціональної ситуації.

Основою розвитку тваринництва та підвищення його продуктивності є забезпечення тварин поживними речовинами у складі раціонів, які дозволяють отримувати їх у необхідній кількості та належної якості для досягнення максимальної продуктивності. Ефективність використання кормів визначається їхньою поживною цінністю та якістю, а біологічна повноцінність кормів характеризується енергетичною, протеїновою та вуглеводною поживністю, що залежить від виду та сорту кормових рослин, застосованої агротехніки, агрокліматичних умов вирощування, а також технології заготівлі, зберігання та підготовки кормів до згодовування.

Раціон годівлі великої рогатої худоби – це кількісний склад кормів, необхідних для забезпечення потреб тварини протягом доби, що формується з урахуванням віку, продуктивності, фізіологічного стану, зоотехнічних та економічних факторів. Раціональні підходи до складання раціонів дозволяють

підвищити продуктивність стада, оптимізувати використання кормових ресурсів і забезпечити економічну ефективність виробництва.

Оптимально коригувати раціони кожні 7-10 днів, оскільки для кожної окремої тварини повноцінне забезпечення поживними речовинами можливе лише за умов врахування її поточних фізіологічних потреб.

Раціони повинні:

- забезпечувати повноцінне надходження поживних речовин, включаючи білки, жири, вуглеводи, мінерали та вітаміни;
- мати раціональне співвідношення різних груп кормів (грубі, соковиті, концентровані), що забезпечує оптимальну перетравність і використання кормів;
- враховувати економічні аспекти, забезпечуючи мінімальні витрати на одиницю продукції без зниження біологічної цінності кормів;
- підвищувати ефективність використання кормів, що безпосередньо впливає на продуктивність молока та приріст живої маси.

Раціональне формування та управління раціонами сприяє оптимізації кормової бази підприємства, зниженню собівартості молочно-м'ясної продукції та підвищенню конкурентоспроможності сільськогосподарського виробництва на ринку.

Розглянемо орієнтовний раціон годівлі для дійної корови з добовим надоєм 14 кг молока при жирності 3,6 % та живій вазі тварини 500 кг. До складу раціону включено такі корми: мелений ячмінь, мелена кукурудза, горохова мука, комбікорм, кормові коренеплоди, кукурудзяний силос, трав'яне сіно, сіно конюшини та солома ярих зернових культур. Також передбачено додавання необхідних мікроелементів, мінеральних та вітамінних добавок.

Для забезпечення заданої продуктивності раціон повинен містити не менше: 14,1 кормових одиниць, 1270 г перетравного протеїну, 80 г кальцію, 55 г фосфору, 500 мг каротину, 115 мг міді, 14,1 мг кобальту, 141 мг цинку, 559 мг марганцю, а також не менше 22,5 кг сухої речовини.

Граничні співвідношення вмісту різних груп кормів у раціоні визначаються наступним чином: концентровані корми – 15-20%, соковиті – 45-

60%, грубі – 25-35%. Через специфічну дію окремих компонентів на організм тварини та їхній вплив на якість молока та молочних продуктів, кількість горохової муки не повинна перевищувати 2,5 кг, силосу – 25 кг, а в загальному обсязі грубих кормів не менше половини повинно складати сіно (табл. 3.6).

Таблиця 3.6

Структура раціону однієї корови АПВНП «Візит»

Корм	Корови живою масою 500 кг добовий надій молока 14 кг
Ячмінь мелений, кг	1,047
Мука горохова, кг	1,414
Силос кукурудзяний, кг	21,0
Кормові коренеплоди, кг	9,241
Сіно конюшини, кг	4,482
Солома ярих, кг	4,482
Кормовий преципітат, кг	0,113
Сіль, кг	0,091
Сірчанооксида мідь, г	0,116
Хлористий кобальт, г	0,055
Вітамін, мл	0,474

Джерело: сформовано за даними [41]

Доведено, що стандартизація раціонів є фундаментом формування та уніфікації кормо здавання і становить важливу умову зниження трудових витрат у тваринництві. Найповніше цим вимогам відповідають технології, засновані на використанні повнораціонних кормо сумішей. Згодовування таких сумішей забезпечує комплексне надходження в організм тварини всіх необхідних поживних та біологічно активних речовин, що сприяє досягненню максимального приросту живої маси.

Важливо також, що застосування подібного підходу дозволяє перевести процеси підготовки та роздавання кормів на механізований та автоматизований потік, що значно знижує трудові витрати на одиницю продукції та забезпечує високу її якість.

Під час формування раціону годівлі молочного стада важливе значення має порівняльна економічна оцінка різних типів годівлі (табл. 3.7).

**Показники економічної характеристики різних способів годівлі в
АПВНП «Візит» (з розрахунку на 1 гол.)**

Показники	Фактичний варіант	Прогноз	Різниця
Надій молока на 1 гол., кг	6500	7800	1300
Витрати кормів, ц.к.од.	36,9	35,2	16,5
Окупність кормів молоком, кг	0,51	0,62	0,11
Затрати праці, люд.-год.	474,5	424,5	50
Жирність молока, %	3,1	3,7	0,6
Ціна реалізації молока з урахування якості, за 1 ц	1680	1970	290

Джерело: сформовано за даними [41]

У результаті оптимізації та зміцнення кормового раціону господарство може отримати відчутний економічний ефект:

- продуктивність стада підвищиться, що проявиться у зростанні надоїв молока на 1300 кг;
- окупність кормів молоком збільшиться на 0,12 кг;
- трудові витрати знизяться на 50 люд.-год;
- жирність молока зросте на 0,6 %.

Аналіз даних таблиці свідчить, що в результаті удосконалення системи годівлі молочного стада та переходу до більш збалансованого кормового раціону спостерігається помітне покращення основних виробничо-економічних показників.

Так, середній надій молока на одну голову збільшується з 6500 кг до 7800 кг, тобто на 1300 кг, що свідчить про істотне підвищення продуктивності корів. Водночас витрати кормів зменшаться із 474,5 до 424,5 ц кормових одиниць (на 50 ц).

Окупність кормів молоком підвищується з 0,51 до 0,62 кг, тобто на 0,11 кг, що характеризує більш раціональне використання кормових ресурсів. Затрати праці зменшаться на 50 люд.-год. (з 474,5 до 424,5 люд.-год.).

Крім того, жирність молока підвищується з 3,1% до 3,7%, що є показником поліпшення кормової бази та умов утримання тварин. У результаті ціна реалізації молока з урахуванням якості зростає з 1680 до 1970 грн за 1 ц, тобто на 290 грн, що свідчить про підвищення конкурентоспроможності продукції на ринку. Отже, удосконалення раціону годівлі сприяє зростанню продуктивності стада, покращенню якісних характеристик молока та підвищенню економічної ефективності виробництва.

Висновки до розділу 3

Для підвищення ефективності виробництва молока можливо використовувати адаптивний підхід до прогнозування виробництва, який має враховувати як зовнішнє середовище, так і внутрішній потенціал підприємства. Запропоновано прогноз щодо кількості поголів'я ВРХ в АПВНП «Візит». При найбільш очікуваному варіанті у 2026 р. поголів'я ВРХ в АПВНП «Візит» становитиме 248 гол. Проте ми зробили прогноз за умов оптимістичного та песимістичного сценаріїв. Так при оптимістичному сценарію у 2026 р. поголів'я ВРХ в АПВНП «Візит» може становити 286 гол., у 2027 р. – 244 гол. а у 2028 р. – 202 гол. При песимістичному сценарію поголів'я ВРХ в АПВНП «Візит» у 2026 р. становитиме 211 гол., у 2027 р. – 180 гол. а у 2028 р. лише 149 гол.

Прогноз виробництва молока в АПВНП «Візит» на рис. 3.2. Так у 2026 р. виробництво молока планується на рівні 16120 ц. Однак в залежності від стану економічної кон'юнктури розроблені наступні сценарії розвитку подій: а саме оптимістичний та песимістичний. Так за сприятливих умов у 2026 р. (оптимістичний сценарій) виробництво молока в АПВНП «Візит» може скласти 18590 ц, у 2027 р. – 15860 ц, а у 2028 р. – 13130 ц. При песимістичному сценарію виробництво молока в АПВНП «Візит» у 2026 р. становитиме 13715 ц, у 2027 р. – 11700 ц та 9685 ц молока у 2028 р.

Вагоме значення у підвищенні результативності функціонування молочного скотарства мають процеси концентрації та спеціалізації виробництва. Їх реалізація забезпечує можливість упровадження індустріальних методів

ведення виробництва та використання передових технологічних рішень. Масштабна індустріалізація галузі на основі машинних технологій із високим рівнем комплексної механізації та автоматизації всіх виробничих операцій сприяє не лише зростанню обсягів продукції й підвищенню економічної ефективності, а й покращенню умов праці персоналу.

Таким чином реалізація запропонованого інноваційного інвестиційного проєкту в АПВНП «Візит» є економічно доцільною, оскільки: забезпечує зростання продуктивності стада на 20%, скорочує виробничі витрати, підвищує якість молока, окупається практично за один рік, формує основу для довгострокового розвитку підприємства. Крім того даний проєкт має й соціально-економічний ефект: покращення умов праці працівників ферми, підвищення якості та безпечності виробленого молока, можливість виходу на преміальні ринки (переробники, експорт); посилення конкурентоспроможності АПВНП «Візит» на регіональному рівні. Такий проєкт відповідає сучасним вимогам інтенсифікації тваринництва та створює стратегічні переваги для підприємства.

середній надій молока на одну голову збільшується з 6500 кг до 7800 кг, тобто на 1300 кг, що свідчить про істотне підвищення продуктивності корів. Водночас витрати кормів зменшуються із 474,5 до 424,5 ц кормових одиниць (на 50 ц). Окупність кормів молоком підвищується з 0,51 до 0,62 кг, тобто на 0,11 кг, що характеризує більш раціональне використання кормових ресурсів. Затрати праці зменшуються на 50 люд.-год. (з 474,5 до 424,5 люд.-год.).

ВИСНОВКИ

В результаті дослідження були сформовані наступні висновки.

1. Економічна ефективність виробництва – це комплексна характеристика результативності використання ресурсів підприємства (трудових, матеріальних, фінансових та виробничих) з метою отримання максимально можливого результату при мінімальних витратах. Іншими словами, вона показує, наскільки раціонально та вигідно підприємство організовує виробничий процес. Рівень ефективності виробництва молока значною мірою визначається накопиченим ресурсним потенціалом та здатністю максимально повно його використовувати. Ключовими аспектами вимірювання ефективності є приведення цін до рівня суспільно необхідних витрат праці; визначення індивідуальних результатів праці кожного виробничого підрозділу, оскільки товарна продукція містить результати діяльності інших підприємств; удосконалення підходів до врахування економії уречевленої праці.

2. Ефективність виробництва молока у сільськогосподарських підприємствах формується під впливом сукупності біологічних, технологічних, економічних та організаційних факторів. Їх комплексна дія визначає рівень продуктивності корів, собівартість продукції та рентабельність галузі. До основних факторів, що впливають на результативність виробництва молока, належать: генетичний потенціал та племінна робота, організація годівлі та якість кормової бази, умови утримання та мікроклімат, технічне забезпечення та рівень механізації, організація праці та кваліфікація персоналу, відтворення стада та структурування поголів'я, ринкові та економічні умови.

3. Оцінювання ефективності виробництва молока в сільськогосподарських підприємствах ґрунтується на системному аналізі виробничих процесів, ресурсного забезпечення та отриманих результатів. Методичні підходи передбачають використання сукупності натуральних, вартісних, техніко-економічних і біологічних показників, що дають змогу комплексно охарактеризувати продуктивність тварин, рівень організації виробництва та кінцеві економічні результати. Методичні підходи до оцінювання ефективності

виробництва молока мають комплексний характер і вимагають одночасного врахування технологічних, біологічних, ресурсних і економічних параметрів. Лише інтегральна система показників дозволяє об'єктивно оцінити конкурентоспроможність галузі та обґрунтувати напрями її підвищення.

4. Галузь молочного скотарства посідає важливе місце в аграрному секторі України, забезпечуючи населення високоякісними продуктами харчування та слугуючи джерелом сировини для переробної промисловості. Проте її розвиток упродовж останніх років зазнає низки суттєвих трансформацій, зумовлених як внутрішніми, так і зовнішніми чинниками. На сучасному етапі потенціал нарощування обсягів виробництва молока в Україні є обмеженим через істотне зменшення його виробництва, що зумовлене тривалим скороченням поголів'я великої рогатої худоби. Так, станом на 1 січня 2025 р. у всіх категоріях господарств налічувалося лише 2156,2 тис. голів ВРХ, зокрема 1262,9 тис. корів. Негативна тенденція зменшення чисельності тварин спостерігається за останні роки, що підтверджується даними динаміки.

5. Показники продуктивності корів у секторі сільськогосподарських підприємств демонструють стійку тенденцію до зростання: якщо за даними Державної служби статистики України середній надій молока від однієї корови у 2023 році становив 7,57 т, то у 2024 році він зріс до 8,17 т, а за прогнозами цього року досягне 8,4 т. Обсяги поставок сирого молока на промислову переробку з 2023 року демонструють динамічне зростання, причому середньорічний темп приросту за останні роки перевищує 10 %. Прогнозується, що у 2025 році на промислову переробку буде спрямовано понад 3,5 млн тон. молокосировини, що перевищує рівень 2020 року.

6. Об'єктом дослідження є агропромислове науково-виробниче підприємство «Візит» (АПНВП «Візит»). Чистий дохід від реалізації продукції у 2023 році зріс на 12,13 % порівняно з 2022 роком, що свідчить про певне розширення обсягів реалізації. Проте у 2024 році спостерігається значне зниження доходу на 27,95% відносно попереднього року, або на 19,21% у

порівнянні з базовим 2022 роком. Це може бути наслідком зменшення обсягів виробництва, зниження цін реалізації або погіршення кон'юнктури ринку.

7. Собівартість реалізованої продукції мала аналогічну тенденцію: у 2023 році вона зросла на 17,83 %, а в 2024 році зменшилася на 22,66 %. Відповідно, валовий прибуток підприємства продемонстрував скорочення на 42,98 % за аналізований період, що свідчить про падіння рентабельності основної діяльності. Фінансові витрати у 2023 році зросли на 9,63 %, однак у 2024 році зменшилися більш ніж удвічі (–52,84 %), що позитивно позначилося на кінцевому результаті.

8. Запровадження системи інтенсивного молочного виробництва на інноваційній основі дозволяє збільшити обсяги виробництва молока, покращити його якість, зменшити витрати ресурсів і забезпечити економічну стійкість підприємства. Такий підхід сприяє конкурентоспроможності підприємства на внутрішньому та зовнішньому ринках, підвищенню рентабельності та стабільності виробництва. Нами запропонована блок-схема формування системи інтенсивного молочного виробництва на інноваційній основі для АПВНП «Візит». Збалансовані раціони кормів є основою підвищення продуктивності та ефективності молочно-м'ясного виробництва в АПВНП «Візит», а контроль за їх складанням і використанням є важливим елементом управління виробничим процесом. Також ми сформуваємо збалансований раціон годівлі великої рогатої худоби в АПВНП «Візит», що дозволить підвищити ефективність виробництва молока

9. Для досліджуваного підприємства АПВНП «Візит» були запропоновані стратегічні альтернативи у сфері виробництва молока. Реалізація кожної альтернативи оцінюється з точки зору економічної ефективності, рівня продуктивності та відповідності агротехнічним і ветеринарним вимогам. Нами запропоновано прогноз щодо кількості поголів'я ВРХ а також розроблено прогноз виробництва молока в АПВНП «Візит» та прогноз середніх цін на молоко.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

Стасюк Р.О. Економічна ефективність виробництва молока у сільськогосподарських підприємствах. Економічні дні – 2025: матеріали II Всеукраїнської науково-практичної конференції молодих вчених та студентів, 10 квітня 2025 р. Київ: НУБіП України, 2025. С. 307-309. [Збірник тез Економ дні 2025.pdf - Google Диск](#).

1. Агропромислове науково-виробниче підприємство «Візит». URL: <https://youcontrol.com.ua/contractor/?year=2024&id=10168542&tb=financial-statements> (дата звернення: 05.09.2025).
2. Антощенко В. В. Сучасний стан молочного скотарства в Україні. *Український журнал прикладної економіки*. 2020. Том 5. № 2. С. 25-32.
3. Бовкун А. О. Сучасний стан та тенденції розвитку молочної галузі України. URL: http://ipdo.kiev.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=259 (дата звернення: 09.10.2025).
4. Бондаренко В. М., Омеляненко О. О. Ринок молока в Україні: загрози та перспективи. Modeling the development of the economic systems. URL: <https://mdes.khmnmu.edu.ua/index.php/mdes/article/view/537/539> (дата звернення: 11.09.2025).
5. В Україні продовжує зменшуватися виробництво молока. URL: <https://agravery.com/uk/posts/show/v-ukraini-prodovzue-zmensuvatisa-virobnictvo-moloka> (дата звернення: 05.07.2025).
6. В Україні виробництво молока скоротилось на 14,8% у січні-вересні 2022 р. URL: <http://milkua.info/uk/post/v-ukrainivirobnictvo-moloka-skorotilos-na-148-usicni-veresni-2022-r> (дата звернення: 08.08.2025).
7. В Україні уповільнились темпи приросту ціни на молочну продукцію через зниження продажів, що пов'язано зі зменшенням купівельної спроможності споживачів. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-economy/3955959-v-ukraini-spovilnilos-zrostanna-cin-na-molocni-produkti.html> (дата звернення: 11.09.2025).

8. Величко А. Є., Кухарук Р. М., Маслова І. В., Пухлякова М. В. Стан та перспективи розвитку ринку молока та молочних продуктів України. *Агросвіт*. 2021. Випуск № 16. С. 62-68.

9. Вовчок С. В. Конкурентний потенціал сталого розвитку підприємств молокопереробної галузі. *Український журнал прикладної економіки*. 2020. Том 5. Випуск № 3. С. 403-409.

10. Герасимчук Н. А., Кирлик Н. Ю., Штулер І. Ю., Степасюк Л. М., Тітенко З. М. Ефективність експортного потенціалу сільськогосподарської галузі в аспекті забезпечення фінансової стабільності держави. *Фінансово-кредитна діяльність: проблеми теорії та практика*. 2020. №33. С. 434-440.

11. Держстат підбив підсумки роботи молочного сектору України у 2024 році. URL: <https://infagro.com.ua/ua/2025/05/21/derzhstat-pidbiv-pidsumki-roboti-molochnogo-sektoru-ukrayini-u-2024-rotsi/> (дата звернення: 19.10.2025).

12. Донець Л. Я., Родіна О. В., Курбацька Л. М. Тенденції розвитку ринку молока в Україні. *Економіка та управління національним господарством*. 2024. Випуск №11. URL: <https://reicst.com.ua/pmt/article/view/2024-11-03-04/2024-11-03-04> (дата звернення: 05.09.2025).

13. Ейфеел А., Гусятинська О., Сусол Р. Сучасний стан та перспективи розвитку галузі молочного скотарства в Україні. *Аграрний вісник Причорномор'я*. 2022. Випуск № 104. С. 118-129. DOI: <https://doi.org/10.36887/10.37000/abbsl.2022.104.17> (дата звернення: 15.09.2025).

14. Експорт молочних продуктів за 7 місяців зріс на 9% від тогоріч. URL: <https://skilky-skilky.info/eksport-molochnykh-produktiv-za-7-misiatsiv-zris-na-9-vid-tohorich/> (дата звернення: 25.09.2025).

15. Жупінас О. Національна молочна галузь має стати передовою і технологічною, і для цього насправді є можливість. 2023. URL: <https://avm-ua.org/uk/post/nacionalna-molocna-galuz-mae-statiperedovou-i-tehnologicnou-i-dla-cogonaspravdi-e-mozlivist> (дата звернення: 12.08.2025).

16. Зміни у молочній галузі за рік війни: результати першої експертної зустрічі. 2023. URL: <https://export.gov.ua/news/4644->

[zmini u molochnii galuzi za rik viini rezultati pershoi ekspertnoi zustrichi](#) (дата звернення: 17.08.2025).

17.Зростання цін молочної продукції не компенсує витрат на їх виробництво. URL: <https://censor.net/biz/resonance/3526766/zrostannya-tsin-molochnoyi-produktsiyi-ne-kompensuye-vytrat-na-yih-vyrobnytstvo-arsen-didur> (дата звернення: 16.10.2025).

18.Ізотова Т. Хто питиме молоко сільської Чорнушки? Про реформу у молочної галузі. 2022. URL: <https://slovopravdy.com.ua/hto-pytyme-moloko-silskoyichornushky/> (дата звернення: 16.08.2025).

19.Ільчук М. М. Організація і планування виробництва в аграрних формуваннях: навчальний посібник. Київ: НУБіП України, 2022. 358 с.

20. Інформаційно-аналітичний портал про молоко та молочний бізнес в Україні і світі. URL: <http://milkua.info/uk> (дата звернення: 25.08.2025).

21. Кернасюк Ю. В. Молочний сектор: реалії і перспективи. Агробізнес сьогодні. 2021. Випуск № 6. С. 10-12.

22.Ковалевська Л. Л., Кривов'язюк І. В. Економіка підприємства: підручник. Київ: Видавничий дім «Кондор», 2020. 700 с.

23. Козак О. А. Оцінювання регіональної конкурентоспроможності виробництва молока в Україні. *Економіка АПК*. 2020. Випуск № 4. С. 34-42.

24. Козак О. А. Розвиток молокопродуктового підкомплексу в умовах міжнародної інтеграції України: монографія. Київ: ННЦ «ІАЕ», 2021. 400 с.

25. Козак О. А. Ринок молока і молочних продуктів: світові тенденції розвитку та перспективи для України. *Вісник Хмельницького національного університету*. 2022. Випуск № 4. С. 90-96.

26. Корж А. Озвучено втрати молочної галузі Україні від війни та російського вторгнення. 2022. URL: <https://landlord.ua/news/ozvucheno-vtraty-molochnoihaluzi-ukraini-vid-viiny-ta-rosiiskohovtorhnennia/> (дата звернення: 28.08.2025).

27.Корінець Р. Сільський розвиток: посібник для фахівців з аграрного та сільського розвитку територіальних громад. Київ, 2023. 158 с.

28.Корман І. І., Лементовська В. А., Семенда О. В. Маркетингове дослідження ринку молока та молочних продуктів України. *Економіка та держава*. 2022. Випуск № 4. С. 62-68.

29.Лисак О. І., Андреева Л. О., Болтянська Л. О. Економіка підприємства: навчальний посібник. Мелітополь: Видавництво Люкс, 2020. 272 с.

30.Лінецька Я. Молочна галузь вистояла і продовжує працювати на перемогу. 2022. URL: <http://milkua.info/uk/post/molocna-galuz-vistoala-i-prodovzuepracuvati-na-peremogu> (дата звернення: 09.09.2025).

31.Мазур К. В., Кубай О. Г. Менеджмент аграрного підприємства: навчальний посібник. Вінниця: Видавництво ТВОРИ, 2020. 284 с.

32.Мельник Л. Г. Економіка і бізнес: підручник. Суми: Видавництво Університетська книга, 2021. 316 с.

33.Місюк М. В., Заходим М. В. Розвиток ринку молока в контексті забезпечення продовольчої безпеки країни. *Економіка АПК*. 2021. Випуск № 1. С. 34-43.

34.Молочна галузь у 2024 році: виклики та досягнення. URL: <https://dancor.sumy.ua/news/business/522781> (дата звернення: 05.05.2025).

35.Молочна карта України – 2024. URL: <https://infagro.com.ua/ua/2024/06/16/molochna-karta-ukrayini-2024/> (дата звернення: 25.09.2025).

36.Молочна карта України-2025: здобутки попри втрати. URL: <https://avm-ua.org/uk/post/molocna-karta-ukraini-2025-zdobutki-popri-vtrati> (дата звернення: 11.08.2025).

37.МТФ наростили виробництво молока сировини в січні-серпні 2025 року. URL: <https://milkua.info/uk/post/mtf-narostili-virobnictvo-moloka-sirovini-v-sicni-serpni-2025-roku> (дата звернення: 25.09.2025).

38.Мудрак Р. П. Господарська діяльність підприємств молокопереробної галузі харчової промисловості України. *Український журнал прикладної економіки*. 2020. Том 5. Випуск № 1. С. 388-396.

39.Надої, ціни та продажі: підсумки 2024 року для ринку молочних продуктів. URL: <https://agroportal.ua/news/ukraina/nadoji-cini-ta-prodazhi-pidsumki-2024-roku-dlya-rinku-molochnih-produktiv> (дата звернення: 08.07.2025).

40.Названо Топ-5 регіонів за темпами приросту виробництва молока на фермах. URL: <https://agronews.ua/news/nazvano-top-5-regioniv-za-tempamy-pryrostu-vyrobnytva-moloka-na-fermah/> (дата звернення: 18.08.2025).

41.Офіційний сайт Агропромислового науково-виробничого підприємства «Візит». URL: <https://wizit-nvp.vn.ua/> (дата звернення: 25.04.2025).

42.Офіційний сайт Державної служби статистики України. URL: <https://ukrstat.gov.ua/> (дата звернення: 01.02.2025).

43.Прибутковість молока в Україні разом розрахують виробники та переробники. URL: <https://agroportal.ua/news/zhivotnovodstvo/pributkovist-moloka-v-ukrajini-razom-rozrahuyut-virobniki-i-pererobniki> (дата звернення: 29.10.2025).

44.Прогноз молочної галузі ЄС на 2025 рік: скорочення виробництва молока та зростання випуску сиру. URL: <https://avm-ua.org/uk/post/prognoz-molocnoi-galuzi-es-na-2025-rik-skorocenna-virobnictva-moloka-ta-zrostanna-vipusku-siru> (дата звернення: 09.09.2025).

45.Рогач С. М., Суліма Н. М., Гуцул Т. А., Ільків Л. А., Ярема Л. В. Економіка сільського господарства: навчальний посібник. Київ: Видавництво ЦП «Компринт», 2020. 546 с.

46.Світовий молочний ринок: виробництво молока скорочується. URL: <https://avm-ua.org/uk/post/svitovij-molocnij-rinok-virobnictvo-moloka-skorocuetza> (дата звернення: 30.09.2025).

47.Світовий молочний ринок: нестабільні надої і економічна ситуація. URL: <https://milkua.info/uk/post/svitovij-molocnij-rinok-destabilni-nadoi-i-ekonomichna-situacia> (дата звернення: 14.09.2025).

48.Стан і перспективи молочної галузі України та світу. URL: <https://milkua.info/uk/post/stan-i-perspektivi-molocnoi-galuzi-ukraini-ta-svitu> (дата звернення: 11.10.2025).

49. Степасюк Л. М. Економічні засади підвищення ефективності виробництва молока. *Економіка і управління бізнесом*. 2023. Том 14. Випуск № 2. [https://doi.org/10.31548/economics14\(2\).2023.10](https://doi.org/10.31548/economics14(2).2023.10) (дата звернення: 11.09.2025).

50. Тенденції розвитку молочної галузі України на четвертому році російського воєнного вторгнення. URL: <https://agrotimes.ua/article/u-rezhymi-dynamichnyh-zmin/> (дата звернення: 22.09.2025).

51. Ткачук В. А., Рогач С. М., Гуцул Т. А., Балан О. Д. Економіка і підприємництво, менеджмент: підручник. Київ: Видавництво «Компринт», 2020. 480 с.

52. У 2024 році в Україні надійли 157,3 тис. тон козиного й овечого молока. URL: <https://agrotimes.ua/tvarinnitstvo/u-2024-roczy-v-ukrayini-nadoyily-1573-tys-tonn-kozynogo-j-ovechogo-moloka/> (дата звернення: 01.09.2025).

53. Ужва А. М. Аналітичний моніторинг стану виробництва молока в Україні. *Український журнал прикладної економіки та техніки*. 2024. Випуск № 2. С. 236-239.

54. Україна наростила молочний експорт в 2024 році. URL: https://www.rada.gov.ua/news/news_kom/257258.html (дата звернення: 29.08.2025).

55. Формула стабілізації: для чого «Молокія» і «Молочний альянс» пропонують зафіксувати ціни на сире молоко. URL: <https://latifundist.com/reportazhy/188-formula-stabilizatsiyi-dlya-chogo-molokiya-i-molochnij-alyans-proponuyut-zafiksuvati-tsini-na-sire-moloko> (дата звернення: 27.09.2025).

56. Ціни на молочну продукцію на GDT знизились на 2,4%: подорожчали лише моцарела та суха маслянка. URL: <https://infagro.com.ua/ua/2025/11/05/tsini-na-molochnu-produktsiyu-na-gdt-znizilis-na-2-4-podorozhchali-lishe-motsarela-ta-suha-maslyanka/> (дата звернення: 06.08.2025).

57. Шпичак О. М. Організаційно-економічні проблеми виробництва молока в Україні та їх вирішення. *Економіка АПК*. 2021. Випуск № 4. С. 24-40.

58. Шупик С. Функціонування молочного скотарства сільськогосподарських підприємств в умовах членства України в СОТ. *Економічний дискурс*. 2021. Випуск № 1-2. С. 74-81.

59. Юхименко П. І., Шуст О. А., Димань Т. М. Аграрна економічна політика: підручник. Київ: Видавництво Центр учбової літератури, 2023. 650 с.

60. Яловичина б'є рекорди, а молоко дешевшає: чи пустять ферми корів під ніж. <https://latifundist.com/spetsproekt/1190-yalovichina-bye-rekordi-a-moloko-deshevshaye-chi-pustyat-fermi-koriv-pid-nizh> (дата звернення: 24.10.2025).

61. Rakhman, M.S., & Hryzo, D.A. (2021). Analiz rynku moloka ta molochnoi produktsii [Analysis of ukraine's milk and dairy products market]. *Visnyk Kharkivskoho natsionalnoho universytetu imeni V.N. Karazina serii «Ekonomiczna» - Bulletin of V.N. Karazin Kharkiv National University Economic Series*, (101). 59-67 doi: <https://doi.org/10.26565/2311-2379-2021-101-06> (дата звернення: 11.09.2025).

62. Bal-Prylypko, L., Berezina, L., Stepasyuk, L., Cherednichenko, O., & Lialyk, A. (2024). Developing dairy farming and improving product quality. *Scientific Horizons*, 27(1), 140-151. <https://doi.org/10.48077/scihor1.2024.140> (дата звернення: 10.08.2025).